

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут публічного управління
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

ШВЕЦЬ Оксана Григорівна

**Вдосконалення фінансового забезпечення
соціальної сфери: досвід України і
Німеччини/Improving the financial security of the
social sphere: the experience of Germany and
Ukraine**

спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма – Державна служба

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ДСПУАзм-25
В. І. Корбило

Науковий керівник:
к.е.н., доцент І. П. Сидор

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

« _____ » _____ 2021р.
Завідувач кафедри
_____ О. П. Кириленко

Тернопіль - 2021

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	6
1.1. Децентралізація управління в соціальній сфері: необхідність та пріоритети	6
1.2. Організаційні та нормативно-правові аспекти функціонування ОТГ та діяльність установ соціальної сфери в них	10
Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В ОТГ	18
2.1. Порядок бюджетного фінансове забезпечення освітньої галузі територіальної громади	18
2.2. Характеристика надання соціальних послуг громадянам в ОТГ	27
2.3. Механізм функціонування установ культури в громаді	34
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЗА РАХУНОК КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	44
3.1. Досвід Німеччини у здійсненні видатків місцевих бюджетів на соціальну сферу	44
3.2. Стратегічні напрями удосконалення управління в соціальній сфері в контексті соціально-економічного розвитку території	53
Висновки до розділу 3	61
Висновки	63
Список використаних джерел	67

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні Україна перебуває у стані гострої соціально-економічної кризи, яка багато в чому є результатом розбалансованої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. В країні зростає соціальна напруженість, що стримує можливість здійснення ефективних економічних та соціальних реформ та вимагає удосконалення системи управління соціальним розвитком на державному та на місцевому рівнях.

Зважаючи на те, що соціальний розвиток виступає єдиним процесом, який є характерним для кожної адміністративно-територіальної одиниці, він потребує відповідних управлінських підходів, механізмів та інструментів, які були б найбільш ефективними для кожної окремо ланки системи управління.

Органи місцевого самоврядування (ОМС) є найближчими до громадян, управлінськими одиницями, які вирішують питання щодо створення сприятливих соціальних, культурних, економічних, правових і інших умов забезпечення гармонійного розвитку кожного мешканця громади, реалізації конституційних прав та свобод, підвищення добробуту громадян.

Питаннями щодо обґрунтування ролі і призначення територіальних громад у вирішенні соціальних проблем та забезпечення стійкого розвитку території присвячена велика кількість наукових праць. Теоретичні і методологічні засади фінансового забезпечення соціальної сфери на місцевому рівні і розвитку територіальних громад розглядають такі відомі дослідники, як: Т. Адорно, Н. Бірдсел, Г. Гленнерстер, Т. Діхтер, Р. Естес, А. Етціоні, М. Ліптон, Д. Медоус, Дж. Мідглі, Г. Мірдал, Р. Нісбет, Ф. Пайва, Д. Пішо, Е. Де Сото, Д. Сірс, Р. Тітмус, Б. Уоррен, М. Фрідман, Ф. Фон Хайек, М. Шерраден та ін.

Проблеми зростання значення територіальних громад у процесі управління на місцевому рівні аналізують у своїх працях О. Батанов, О. Бойко-Бойчук, Л. Беззубко, Е. Горян, Д. Кольцов, Н. Копилова, А. Мельник, Г.

Однак, незважаючи на всесторонній розгляд проблем участі територіальних громад в соціально-економічному розвитку територіальних одиниць базового рівня, недостатньо опрацьованими залишаються важливі аспекти комплексного вирішення питань організації діяльності установ соціальної сфери в ОТГ і запровадження конкретних стратегій управління ними, що й обумовлює актуальність даної теми дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є вироблення наукових і практичних рекомендацій щодо удосконалення процесу організації діяльності установ соціальної сфери територіальної громади.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- розкрити сутність децентралізації управління в соціальній сфері на рівні територіальної громади як критерію ефективності органу місцевого самоврядування;
- розглянути організацію та інструментарій управління соціальним розвитком територіальної громади;
- проаналізувати порядок організації діяльності освітньої галузі територіальної громади;
- розкрити механізм функціонування установ сфери охорони здоров'я в громаді;
- охарактеризувати особливості надання соціальних послуг громадянам в ОТГ та функціонування установ культури;
- розглянути досвід Німеччини щодо організації діяльності установ соціального призначення на рівні територіальної громади;
- виробити рекомендації щодо стратегічних напрямів удосконалення управління в соціальній сфері в контексті соціально-економічного розвитку території.

Об'єктом дослідження виступає організація діяльності установ соціальної сфери адміністративно-територіальної одиниці базового рівня – ОТГ.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають в процесі діяльності установ соціального призначення об'єднаної територіальної громади.

Методи дослідження. При дослідженні питань управління соціальним розвитком територіальної громади використовуються наступні *методи*: діалектичний підхід до пізнання соціально-економічних процесів, сходження від абстрактного до конкретного, метод порівняння, прийоми індукції та дедукції, аналізу і синтезу.

Наукова новизна роботи полягає у розробленні наукових рекомендацій щодо удосконалення організації діяльності установ соціальної сфери територіальної громади.

Практичне значення проведеного дослідження полягає у можливості використання наведених рекомендацій і пропозицій щодо управління соціальним розвитком територіальної громади міста Бережани, сіл Лісники та Рай Тернопільської області.

Апробація результатів дослідження. Окремі результати дослідження апробовані на загальноуніверситетській науково-практичній конференції студентів, аспірантів, молодих вчених і практиків «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики» (м. Тернопіль травень 2021 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які поєднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

Робота викладена на 70 сторінках машинописного тексту, містить 13 таблиць, 3 рисунки та 59 позиції у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Децентралізація управління в соціальній сфері: необхідність та пріоритети

Сьогодні в Україні проходить децентралізація влади, одним із завдань якої є збільшення ролі та значення ОМС у розвитку соціальної сфери. Сучасна територіальна, секторальна та фінансова децентралізація передбачають реорганізацію майнових і фінансово-економічних відносин в соціальній сфері в контексті підвищення доступності і якості надання послуг установами соціальної інфраструктури.

Сучасна реформа децентралізації в Україні «вертикальна за своєю сутністю, оскільки відбувається перерозподіл фінансово-правових повноважень між центральною та місцевою владою. Світова практика свідчить, що раніше децентралізацію влада розглядала як властивість федеративних систем державного устрою, а останні десятиліття елементи децентралізації почали активно впроваджуватися в унітарних державах для підвищення ефективності системи державного управління» [40, с. 115].

Першим кроком проведення сучасних реформ в Україні була адміністративно-територіальна реформа результатом якої стало створення ОТГ. Наступним кроком є ліквідація районного рівня управління. Вважається, що децентралізація влади, що супроводжує адміністративно-територіальну реформу, повинна сприяти зростанню ефективності, гнучкості апарату управління, економії бюджетних коштів децентралізації державного управління та уникнення дублювання повноважень. Є дві необхідні умови для проведення даної реформи: передача окремої частини повноважень на місцевий рівень і перерозподіл фінансових ресурсів з метою їх виконання. Відтак, закономірно, що «паралельно з адміністративно-управлінською децентралізацією в Україні відбуваються фінансова децентралізація, яка спрямована на створення

ресурсної основи для розвитку спроможних об'єднаних громад та розширення можливостей для залучення і акумулювання фінансових ресурсів розвитку територіальних громад» [28, с. 223].

Створення комфортного середовища для людей у кожному суспільстві не лише кінцева мета адміністративно-фінансової децентралізації, а й секторальної, яка сьогодні активно реалізується в Україні. Вагомість секторальних реформ для «..розвитку регіонів та інших територіальних систем підтверджує Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, в якій наголошується, що на сьогодні державна регіональна політика в Україні як ніколи вимагає координації її цілей та заходів із пріоритетами галузевих політик» [27].

Децентралізація в освітній сфері повинна забезпечити доступність і відповідну якість освітніх послуг, і не повинна залежати від території проживання дитини, створення прозорої системи фінансове забезпечення освіти, забезпечення гарантованих джерел фінансове забезпечення освітніх послуг. Реалізація «децентралізації у сфері охорони здоров'я передбачає наближення медичних послуг до людини з одночасним підвищенням якості їх надання, а також зміну системи фінансове забезпечення медицини, щоб кошти вкладалися безпосередньо у послугу, за якою звертається людина» [30].

Децентралізація у сфері культури спрямована «на створення матеріальних, фінансових та організаційних умов розвитку мережі установ за збереження її потенціалу та надання гарантованого обсягу послуг. Децентралізація соціального захисту спрямована на: - виконання об'єднаної територіальної громадою власних - (самоврядних) та делегованих повноважень у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей; - підвищення рівня управління та організації надання соціальних послуг (державні стандарти соціальних послуг, вартість соціальної послуги, моніторинг та оцінка якості соціальних послуг, диверсифікація постачальників соціальних послуг); - реформування інтернатних установ для дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування (деінституалізація інтернатної системи)» [23, с. 208].

Як показує вітчизняна практика, перерозподіл повноважень у сфері керування соціальною сферою є доволі складним процесом, який потребує пошуку нових шляхів уникнення ризиків і дисбалансів. Рішення, реалізовані державою у бік децентралізації управління у соціальній сфері, немає однозначної оцінки. Передавання повноважень на місця, а також джерел фінансових ресурсів потребують належного організаційного, законодавчого і методичного забезпечення.

Важливою ознакою проведення реформ є їхнє швидке розгортання, тому це іноді ускладнює процеси децентралізації, які покликані сприяти зростанню ефективності у використанні фінансових ресурсів ТГ та забезпеченню високої якості медичних, освітніх і інших послуг в соціальній сфері, які надаються мешканцям. З іншого боку, зважаючи на те, що реформа децентралізації має всесторонній характер та є базовим пріоритетом урядової політики, нівелювання негативних впливів та усунення протиріч відбувається в умовах оперативного реагування. Основним пріоритетом децентралізації управління в усіх областях, що розглядаються, є «оптимізація мережі на різних рівнях управління і зростання автономії установ» [32, с. 56].

Політика соціального розвитку територіальних громад має ґрунтуватися на таких основних засадах соціальної політики, «..як:

- справедливості (підтримку від держави отримують не всі, а лише ті люди, які справді її потребують);
- адресності (з урахуванням індивідуального підходу, а чи не всім порівну);
- механізм управління суспільством має будуватися знизу вгору: всі проблеми, які можуть ефективно вирішуватись на місцях, повинні перебувати у компетенції місцевої влади» [25].

Даний «..перелік принципів слід доповнити основними засадами децентралізації у соціальній сфері, а саме доступність, тобто максимальне наближення послуг до споживача та забезпечення якості послуг. Важливою складовою реформ стане удосконалення соціальних стандартів щодо надання

медичних, освітніх, культурних послуг, а також послуг соціального захисту» [26, с. 35].

Сьогодні розроблено ряд нових стандартів, запровадження яких сприятиме зростанню якості надання послуг. Так, згідно із Законом України «Про освіту» запроваджено трирівневу освіту (початкову, базову середню та профільну середню), формальну та неформальну форми навчання, обов'язкову дошкільну освіту для дітей старшого дошкільного віку. Розроблено вже державні стандарти щодо початкової освіти та інклюзивної освіти. Окрім чинних державних стандартів ведеться активна діяльність над розробленням стандартів щодо якісного надання послуг мешканцям ОТГ, зокрема, запропоновано єдині стандарти щодо створення системи первинної медичної допомоги в громадах.

Також важливе значення в контексті соціального розвитку ТГ матимуть контрольні заходи і проведення моніторингу з надання послуг у соціальній сфері. Цей напрям здійснення процесу децентралізації задекларований у списку етапів та завдань у всіх її сферах. З метою відстеження «результатів запровадження реформ слід розробити систему індикаторів, що дозволяють відстежити зміни як надання медичних, освітніх та інших послуг лише на рівні територіальних громад» [37, з. 165].

Отже, підсумовуючи сказане вище, ефективність здійснення реформ дозволить забезпечити зростання соціальних стандартів, якості та рівня життя населення. Проблеми соціально-економічного розвитку ТГ можуть бути вирішені під час реалізації ефективної державної регіональної політики, залучення до практики управління збалансованих механізмів фінансового менеджменту та фінансового забезпечення.

1.2. Організаційні та нормативно-правові засади функціонування соціальної сфери в ОТГ

Важливими ознаками діяльності ЗМС є їхня фінансова, правова, організаційна автономія. Автономія передбачає те, що «ОМС повинні мати можливість самостійно визначати свою внутрішню структуру відповідно до місцевих потреб і для забезпечення ефективного управління, діючи в рамках закону, ЗМС не підпорядковуються іншим органам і будь-який адміністративний контроль за їх діями може відбуватися тільки з метою дотримання законності та конституційності цих дій» [44, с. 31].

Одним з пріоритетних напрямів державної фінансової політики у соціальній сфері є формування та реалізація цільових програм з розвитку людського потенціалу. На сучасному етапі особливого значення набувають питання підвищення ефективності контролю за використанням фінансових ресурсів, а також якісних управлінських рішень щодо забезпечення соціального та економічного розвитку суспільства.

З метою підвищення ефективності бюджетних видатків поступово здійснюється перехід до програмної класифікації бюджету, зокрема зазначене стосується державного та місцевих бюджетів. Наказом Міністерства фінансів України від 26.08.2014 р. № 836 «Про деякі питання впровадження програмно-цільового методу (ПЦМ) складання та виконання місцевих бюджетів» врегульовано певні питання щодо впровадження ПЦМ у бюджетному процесі на місцевому рівні. Зокрема, це стосується «розмежування прав та відповідальності головних розпорядників місцевих бюджетів та відповідальних виконавців бюджетних програм, правил та форм складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів та звітів про їх виконання» [37].

У сучасних умовах реформування соціально-економічних відносин, важливим є формування та використання цілісної побудови бюджетних програм, що потребує взаємоузгодження з державними програмами соціального та економічного розвитку країни, вагома частка яких спрямована в

соціальну сферу. Зазначимо, що метою розроблення цільових програм є сприяння реалізації державної політики розвитку соціальної сфери; забезпечення мобілізації фінансових, матеріальних та технічних і інших ресурсів на вирішення завдань. Відсутність певних цілей розвитку соціальної сфери на середньостроковий та довгостроковий період з визначенням мінімально допустимих значень бюджетного фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я, освіти та науки, соціального захисту та соціального забезпечення ускладнює визначення соціально прийняттого результату виконання бюджетних програм, включених до бюджету. У нормативно-правових актах, що діють, містяться положення про фінансове забезпечення галузей соціальної сфери, що впливають на розвиток людського потенціалу. Більше того, зазначено, що держава має забезпечити бюджетні асигнування на освіту у розмірі щонайменше 10% національного доходу.

Державна політика у сфері охорони здоров'я також передбачає фінансове забезпечення галузі за рахунок коштів бюджету у розмірі не менше ніж 10% від національного доходу. Навіть із ухваленням нової редакції Закону України «Про науку та науково-технічну діяльність» у листопаді 2015 року положення законодавства про фінансове забезпечення цієї галузі не змінилися – держава забезпечує бюджетне фінансове забезпечення наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% ВВП країни. Однак обсяг фінансових ресурсів держави не дає змоги здійснювати відповідне фінансове забезпечення потреб соціальної сфери. Визначення граничних значень бюджетних видатків на фінансове забезпечення галузей, що сприяють розвитку людського потенціалу, є «індикативними величинами значень видатків, що відбивають пріоритети державної політики у відповідних сферах.

Цільові програми суспільного розвитку є дієвим механізмом для прийняття управлінських рішень щодо розподілу бюджетних зобов'язань з урахуванням досягнутих та очікуваних результатів у галузях соціальної сфери» [23, с.53]. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року була необхідною для впровадження, адже рівень економічного зростання та

добробуту громадян не відповідає науково-технічному, природному, аграрно-промисловому потенціалу країни і кваліфікаційно-освітньому рівню мешканців. Основою для розробки Стратегії стали 17 глобальних цілей сталого розвитку на період до 2030 року.

Законодавство, яке регламентує компетенцію місцевих органів влади і самоврядування щодо здійснення видатків місцевих бюджетів включає в себе Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні»[41], «Про місцеві державні адміністрації» [42] та ін. Перший із названих документів конкретизує правовий статус, порядок організації та повноваження органів місцевого самоврядування. Так, у ст. 28, 30, 32, 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено «повноваження ОМС з управління закладами сфери житлово-комунального господарства, культури, освіти, охорони здоров'я, реалізації програм соціального забезпечення та їхнього фінансове забезпечення з місцевих бюджетів. Право на розпорядження коштами місцевих бюджетів для здійснення повноважень органів місцевого самоврядування закріплене у ст. 64 цього Закону. За нормами цього Закону, повноваження органів місцевого самоврядування відповідно до принципу субсидіарності поділено на власні та делеговані. Згідно чинного законодавства, під «...принципом субсидіарності розуміють розподіл видатків між бюджетами, який ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача» [41].

Незважаючи на багаторічну практику, правове поле щодо здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення залишається не повністю сформованим і постійно удосконалюється. До нього належать законодавчі норми, які безпосередньо регламентують процес планування і використання коштів місцевих бюджетів на соціальні потреби, а також законодавство, яке визначає рівень соціальних зобов'язань держави, встановлює показники соціальних стандартів і гарантій у різних сферах суспільного життя.

Відтак, усі нормативно-правові акти, які впливають на практику здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, на наш погляд, можна згрупувати таким чином:

– законодавчо-нормативні акти непрямої дії, які закріплюють зобов'язання держави щодо реалізації соціальних прав громадян, визначають пріоритети державної політики у соціальній сфері і безпосередньо визначають рівень соціальних гарантій і соціальних стандартів, на підставі яких здійснюється планування видатків місцевих бюджетів на галузі, які сприяють розвитку людського потенціалу. До цієї групи належать правові акти, які доцільно розмежовувати на такі підгрупи:

• ратифіковані міжнародні договори, які закріплюють зобов'язання держави у царині соціальних прав людини. До цієї групи доцільно зараховувати Загальну декларацію про права людини ООН (1948 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Декларацію про права інвалідів (1975 р.), Конвенцію про права дитини (1989 р.), Європейську соціальну хартію (1996 р.) та ін. Більшість міжнародних договорів є рамковими і передбачають достатньо гнучкі соціальні стандарти, орієнтовані на держави з різним рівнем соціально-економічного розвитку. Так, відповідно до норм Загальної декларації про права людини, в Україні гарантується право на достатній життєвий рівень для кожного громадянина та членів його сім'ї, соціальне забезпечення людини у випадку реалізації соціальних ризиків (безробіття, хвороби, втрати доходу та ін.) (ст. 25). Згідно норм Європейської соціальної хартії, «Україна зобов'язується гарантувати право дітей на усебічну підтримку з боку держави, захист вразливих верств населення від бідності та соціального відчуження» [13].

Разом з тим, Україна «вибірково підходить до ратифікації міжнародних договорів, які передбачають більш високі соціальні стандарти, враховуючи при цьому, перш за все, фінансові можливості бюджетів та системи соціального страхування. Так, саме відсутність економічних передумов зумовлює

відкладення визнання Україною норм Європейської соціальної хартії щодо права на соціальне забезпечення і соціальну допомогу» [56, с. 10].

- Конституція України та законодавство, яке визначає спрямування державної політики щодо реалізації соціальних прав громадян. Крім Основного закону, до цієї групи, на наш погляд, належать Закони України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про соціальні послуги», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», «Про освіту», «Основи законодавства про охорону здоров'я», тощо. Наприклад, Основний закон серед інших характеристик визначає Україну як «соціальну державу, що передбачає її першочергову орієнтацію на задоволення соціально-економічних прав людини. Відтак, держава визнає свою відповідальність за економічне та соціальне благополуччя своїх громадян, гарантує доступність та безкоштовність освіти, охорони здоров'я, програм соціального захисту для усіх громадян» [24].

Крім вищеназваних правових документів, до другої підгрупи належать закони та підзаконні акти, які регламентують функціонування галузей соціальної сфери. Крім регулювання суспільних відносин, пов'язаних з наданням громадян суспільних послуг, ці документи визначають підстави для фінансове забезпечення установ, які їх надають за рахунок коштів місцевих бюджетів. Зокрема, у ст. 18 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» до джерел фінансове забезпечення охорони здоров'я зараховано «бюджет АР Крим, бюджети місцевого та регіонального самоврядування. Кошти місцевих бюджетів спрямовуються на забезпечення населенню гарантованого рівня медикосанітарної допомоги, реалізацію державних цільових і місцевих програм охорони здоров'я відповідно до науково обґрунтованих нормативів» [41].

Закон України «Про освіту» регулює суспільні відносини у галузі загальної та професійної освіти громадян. Повноваження органів місцевого самоврядування у управлінні освітою закріплені у ст. 14 цього Закону, а ст. 61

визначає «місцеві бюджети одним із джерел фінансове забезпечення навчальних установ та установ, організацій і підприємств системи освіти» [48].

Законодавство та підзаконні акти, які безпосередньо регулюють питання соціального захисту населення та функціонування соціальної сфери. До цієї групи доцільно зараховувати Закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про соціальний захист дітей війни», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту» та ін. Відповідно, перші два із названих правових актів, здійснюється призначення соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям і сім'ям з дітьми, які фінансуються за рахунок субвенцій з державного бюджету.

Висновок до розділу 1

Сучасний стан соціально-економічного розвитку України характеризується реформами місцевого самоврядування та адміністративно-фінансової децентралізації, спрямованих на зростання спроможності ТГ. В умовах реформування процесів перерозподілу фінансових ресурсів, формування територій відповідальності ОМС виникають нові виклики і ризики.

Важливим спрямуванням реформ є модернізація соціальної інфраструктури, що передбачає необхідність пошуку шляхів удосконалення управління соціальною сферою та підвищення якості послуг, що надаються установами соціального призначення.

Основна частка видатків соціальної сфери передана на рівень територіальних громад. Така ситуація потребує активних дій у сфері оптимізації закладів соціальної інфраструктури і раціонального їх розташування у межах новостворених ОТГ. Дуже актуальним залишається питання налагодження всієї системи фінансове забезпечення соціальних потреб ОТГ у частині отримання міжбюджетних трансфертів, фінансове забезпечення проектів, а також впровадження європейських стандартів з надання соціальних послуг.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В ОТГ

2.1. Бюджетне фінансове забезпечення освітньої галузі територіальної громади

Формування ОТГ в умовах децентралізації створили сприятливе підґрунтя для розв'язання проблем низької ефективності освітньої мережі та надання освітніх послуг. Новий Закон України «Про освіту» суттєво підвищив відповідальність ОМС за забезпечення доступності освіти та розвиток мережі освітніх установ, водночас створює інституційні передумови зростання незалежності навчальних установ та місцевих органів влади від МОНУ щодо модернізації освітньої мережі і ефективного її розвитку відповідно до нових вимог.

До основних проблем в галузі освіти слід віднести те, що методика розрахунку освітньої субвенції (2015-2018 років) не стимулювала ОМС до гуртування освітньої мережі. З 2015 р. запроваджено новий тип субвенції на підготовку робітничих кадрів і освітню субвенцію. Запроваджена модель освітньої субвенції в цілому відповідає світовим стандартам та є виправданою, вона створює можливості отримання певної суми когтів ОМС та можливість їх розподілу їх між освітніми установами. В таких умовах недоцільним є фінансове забезпечення значної кількості малокомплектних шкіл, адже їх фінансове забезпечення здійснюється за рахунок власних доходів місцевих бюджетів.

В цілому запропонований підхід до фінансове забезпечення освітніх послуг є доцільним, адже спонукає ОМС сприяти енергоефективності та оптимізації мережі установ. Такі механізми фінансове забезпечення, при яких навчальний процес фінансується за рахунок коштів державного бюджету, а освітнє середовище – за рахунок коштів місцевих бюджетів, застосовують також в інших країнах, а саме в Естонії та Росії. Вирішення зазначених вище

проблем вимагає пошуку новітніх підходів до взаємодії ЗОНЗ в сільській місцевості на основі кооперації, інтеграції, взаємодії чи партнерства в контексті ефективного використання фінансових, матеріально-технічних, кадрових та управлінських ресурсів задля забезпечення рівного доступу усіх до якісної освіти.

Вирішенню зазначених проблем сприятиме групування освітньої мережі, яка передбачає зміцнення, об'єднання освітніх установ, формування опорних шкіл та освітніх округів з метою зростання якості надання освітніх послуг і ефективного використання ресурсів.

Основною метою консолідації освітніх установ і установ є зростання якості освітніх послуг і ефективності використання бюджетних ресурсів. Здійснюючи організаційні перетворення потрібно враховувати інтереси усіх сторін освітнього процесу – школярів (якість освіти, організація довозення школярів до навчальних установ), вчителів (працевлаштування, виплати компенсаційного характеру у випадку звільнення, довозення до навчальних установ), ОМС та органів державної влади (з приводу ефективного використання коштів державного і місцевого бюджетів).

Зміст освіти, який ми мали в школі, і традиції навчання вже не влаштовують сучасних дітей. Тому у 2019/2020 н. р. 11 педагогічних працівників установ освіти, які впроваджуватимуть Державний стандарт початкової освіти у 2019/2020 та 2020/2021 навчальних роках пройшли курси підвищення кваліфікації відповідно до наказу МОНУ від 15.01.2018 № 34, та 2 педагогічних фахівці пройшли тренінги для вчителів англійської мови, які навчають школярів початкової школи у 2019/2020 н.р.

Наше дослідження побудовано на основі проведення аналізу фінансового забезпечення освітніх установ та заходів у ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай Тернопільської області.

У Звіті відділу освіти, спорту і молоді Бережанської міської ради вказано, що «..для задоволення потреб населення в освітніх послугах на території Бережанської міської територіальної громади створено відповідну мережу

навчальних установ. Мережа установ загальної середньої освіти станом на 01 січня 2020 року налічує 5 установ загальної середньої освіти (Бережанські ЗОШ I-III ст. №1, №2, №3, Бережанська школа-гімназія ім. Б. Лепкого, Посухівський КПК «ЗНЗ I ст.- ДНЗ»).

У ЗОШ створено умови для здобуття дітьми та підлітками шкільного віку повної ЗСО у різних формах: денним навчанням охоплено 1966 школярів (з них 14 – у Посухівському НВК «ЗНЗ I ст. – ДНЗ»), зокрема забезпечено доступність для дітей з особливими потребами в установах загальної середньої освіти, зокрема, інклюзивним навчанням охоплено 13 школярів, організовано діяльність гуртків, груп продовженого дня. Всебічний розвиток дітей дошкільного віку Бережанської міської територіальної громади забезпечують 5 установ дошкільної освіти (ДНЗ «Росинка», ДНЗ «Сонечко», ДНЗ «Ромашка», ДНЗ «Золотий ключик») та ДНЗ при Посухівському НВК, в яких виховується 665 17 Посухівському НВК). Функціонує 2 позашкільні навчальні установи: Центр дитячої та юнацької творчості та Бережанська дитячо-юнацька спортивна школа, позашкільною освітою охоплено 1021 дитину, та Міжшкільний навчально-виробничий комбінат, де займаються 65 дітей. Середня наповнюваність груп установ дошкільної освіти Бережанської міської територіальної громади – 24,6 вихованців, середня наповнюваність класів установ загальної середньої освіти – 22,8 школярів. Частка дітей, охоплених позашкільною освітою, у кількості дітей шкільного віку становить 51,9%» [78].

Представлені дані у таблиці 2.1. зображають тенденцію до зростання обсягів фінансового забезпечення освітньої галузі громади на 3,2 млн. грн. за період 2019-2021 років (з 57,11 млн. грн. до 64,11 млн. грн.). В структурі бюджетного фінансового забезпечення освіти більше 52 % у 2019 та 2020 роках здійснювалося за рахунок коштів бюджету громади (див. рис. 2.1). Зокрема, у 2019 р. ця частка становила 54,24 %, а у 2020 році – 52,21 %. На 2021 рік частку видатків на освіту за рахунок коштів бюджету ТГ зменшено до 49,55 %, однак це лише плановий показник, за умови недофінансового забезпечення галузі за

рахунок освітньої субвенції ці пропорції можуть змінитися за результатами виконання бюджету.

Таблиця 2.1

**Динаміка видатків на установи та заходи в сфері освіти ТГ міста
Бережани, сіл Лісники та Рай у 2019-2020 рр.
та планові показники на 2021 р.**

показники	2019 р. (факт)	2020 р. (факт)	2021 р. (план)	2020 р. до 2018 р. (приріст)
Видатки на освіту, всього, млн. грн.	57,11	60,91	64,11	3,2
<i>з них:</i>				
- кошти бюджету ТГ	30,98	31,80	31,77	0,79
- освітня субвенція з державного бюджету	26,13	29,11	29,11	2,98
- додаткова дотація для здійснення переданих видатків з державного бюджету на утримання освітніх закладів та закладів охорони здоров'я	1,36	1,86	1,86	0,5
- субвенції з місцевого бюджету на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету	0,33	0,18	0,18	-0,15
- субвенція з місцевого бюджету на здійснення переданих видатків у сфері освіти за рахунок освітньої субвенції	1,16	1,23	1,23	0,07

Примітка. Складено за даними [13, 14, 33]

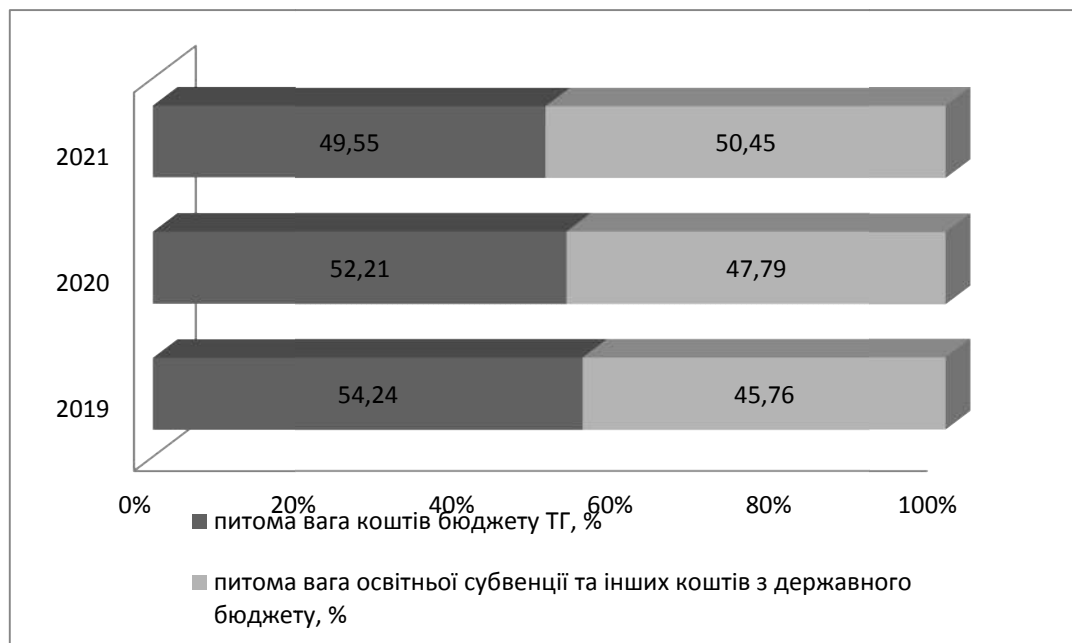

Рис. 2.1. Динаміка питомої ваги коштів бюджету територіальної громади та коштів з державного бюджету на фінансове забезпечення освіти у 2018-2020 роках

Абсолютні значення видатків бюджету ТГ за аналізований період зросли на 0,79 млн. грн. (з 30,98 млн. грн. у 2019 році до 31,77 млн. грн. запланованих у 2021 році). Серед коштів, які поступають з державного бюджету у вигляді трансфертних платежів, найбільший обсяг складає освітня субвенція. У складі усіх міжбюджетних трансфертів з державного бюджету на освіту її частка становить майже 90 %. Абсолютні показники освітньої субвенції зросли з 26,13 млн. грн. до 29,11 млн. грн., або на 2,98 млн. грн. Слід відмітити, що при загальному зростанні видатків на освітню галузь за даний період, у 2020 та у 2021 році сума освітньої субвенції є однаковою. Як результат, зросли обсяги коштів на освіту з місцевого бюджету.

Окрім освітньої субвенції за рахунок коштів державного бюджету поступають такі надходження як: «додаткова дотація для здійснення переданих видатків з державного бюджету на утримання освітніх установ та установ охорони здоров'я; субвенції з міського бюджету на забезпечення виконання переданих видатків у галузі освіти за рахунок коштів освітньої субвенції; субвенції з місцевого бюджету на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету» [7].

Зазначені фінансові ресурси розподілено між 16 закладами освіти, в тому числі Бережанської спортивної школи.

Освітня субвенція із державного бюджету передбачає покриття витрат на заробітну плату педагогічних працівників установ ЗСО. «Додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків на утримання установ освіти та охорони здоров'я за рахунок відповідної додаткової дотації з державного бюджету спрямовується на оплату теплопостачання установ ЗСО громади» [7].

Субвенцію з місцевого бюджету для надання державної підтримки особам із особливими освітніми потребами за рахунок коштів відповідної субвенції із державного бюджету передбачає фінансування інклюзивного навчання у дитячих садках та школах, а також на капітальні видатки для інклюзивного навчання.

Субвенція із місцевого бюджету для здійснення переданих видатків на освіту за рахунок освітньої субвенції спрямовується на оплату праці педагогічних фахівців інклюзивно-ресурсного центру.

Таблиця 2.2

Планові показники фінансового забезпечення освітньої галузі в ТГ міста Березани, сіл Лісники та Рай на 2021 рік

видатки по галузі освіти	сума, тис. грн.	питома вага, %
апарат управління	1165,0	1,81
дошкільні заклади освіти	14635,0	22,82
міські ЗОШ	38876,4	60,63
позашкільна освіта	2500,0	3,90
методична діяльність	1000,0	1,56
інші заклади (бухгалтерія, міжшкільний навчально-виробничий комбінат)	2440,9	3,80
інклюзивно-ресурсний центр	1271,3	1,98
спортивна школа	1790,0	2,79
реалізація міських програм з освіти	433,7	0,67
Всього	64112,3	100,0

Примітка. Складено за даними [33]

Показники, представлені у таблиці 2.2, відображають напрями спрямування коштів на освітню галузь ТГ міста Березани, сіл Лісники і Рай. Серед представлених видатків, найбільшу частку займають видатки на установи ЗСО, які складають 60,63 % усіх освітніх видатків на 2021 рік. Абсолютні значення цього показника становлять 38,87 млн. грн. 22,82 % усіх видатків на освіту в громаді займають видатки на дошкільну освіту, абсолютне значення яких у 2021 року становить 14,63 млн. грн. Зазначимо, що видатки на установи ЗСО та дошкільної освіти складають більше 83 % і лише 16 % припадає на усі інші освітні видатки.

На рис. 2.2 представлено структуру видатків освітньої галузі, запланованих на 2021 рік.

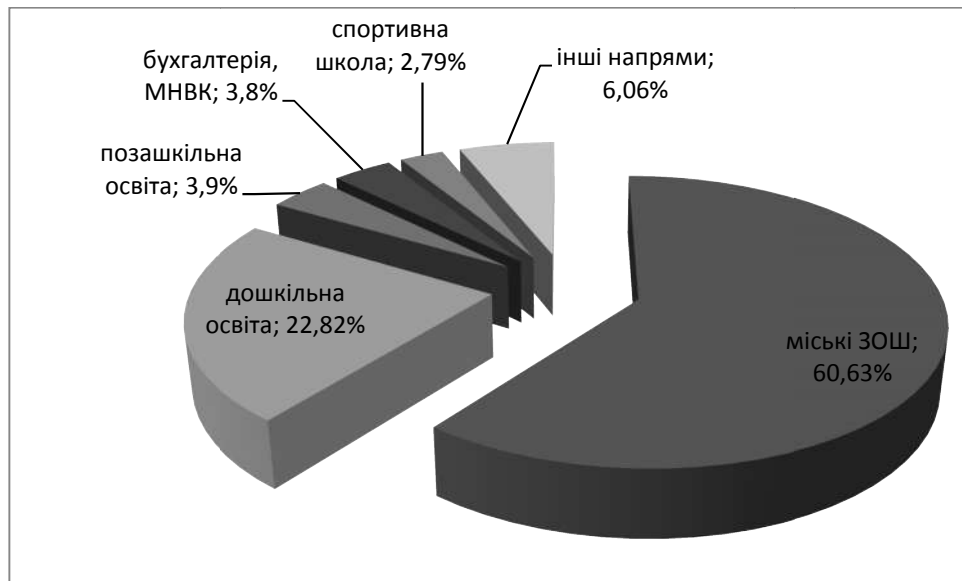

Рис. 2.2. Структура видатків на освітню галузь за напрямами фінансове забезпечення ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай, запланована на 2021 рік

До інших напрямів фінансове забезпечення освітньої галузі громади відносять: апарат управління (1,81 %), методична діяльність (1,56 %), інклюзивно-ресурсний центр (1,98 %), реалізація міських програм в галузі освіти (0,67 %). Для утримання загальноосвітніх установ, окрім додаткової дотації

та субвенцій з державного бюджету, з міського бюджету спрямовано кошти в сумі 7801,3 тис. грн.

У таблиці 2.3 представлено напрями спрямування коштів міського бюджету на освітню галузь у 2021 році. Так, за рахунок коштів бюджету громади заплановано фінансове забезпечення певних напрямів освітньої галузі, серед яких найбільшу частку займає оплата праці – 59,36 % або 4,6 млн. грн. та оплата енергоносіїв – 24,1 % або 1,8 млн. грн. Значний обсяг витрат складають також видатки міського бюджету на фінансове забезпечення централізованої бухгалтерії відділу освіти (15 %), міжшкільний

навчально-виробничий комбінат (16,28 %), функціонування інклюзивно-ресурсного центру (16,28 %).

Частка видатків міського бюджету на фінансове забезпечення програм розвитку освітньої галузі заплановано у сумі 0,4 млн. грн., що становить 5,25 % усіх видатків міського бюджету на освітню галузь. Найбільшим обсягом фінансове забезпечення характеризуються програми «Громадський бюджет» – 170 тис. грн. та міська програма розвитку фізичної культури і спорту – 150 тис. грн.

Таблиця 2.3

**Показники фінансове забезпечення освітньої галузі ТГ міста
Бережани, сіл Лісники та Рай за рахунок коштів міського бюджету на
2021 рік**

видатки по галузі освіти	сума, тис. грн.	питома вага, %
Оплата праці	4636,0	59,36
Оплата енергоносіїв	1882,0	24,10
Забезпечення діяльності інших закладів у сфері освіти, з них:	2440	31,28
- централізована бухгалтерія відділу освіти	1170,0	15,0
- міжшкільний навчально-виробничий комбінат	1270,0	16,28
Інклюзивно-ресурсний центр, в тому числі:	1271,3	16,28
- оплата праці непедагогічних працівників центру	22,0	0,25
- поточні видатки	13,0	0,13
- на оплату праці педагогічних працівників центру	1236,3	15,77
Допомоги дітям сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, яким виповнилося 18 років	3,7	0,03
Реалізація програм молодіжно-фізкультурного спрямування, в тому числі:	410,0	5,25
- міська цільова програма оздоровлення та відпочинку дітей	180,0	2,31
- міська програма «Молодь. Бережани»	30,0	0,38
- проведення змагань по олімпійських та не олімпійських видах спорту	50,0	0,64
- міська програма розвитку фізичної культури та спорту на 2019-2021 роки	150,0	1,92
- програма «Громадський бюджет»	170,0	2,17
Всього	7801,3	100,0

Примітка. Складено за даними [33]

Окрім бюджетних коштів громади та державного бюджету установи освіти мають власні кошти, отримані за рахунок надання платних послуг. Так, на 2021 рік заплановано отримати ці кошти у сумі 1017,4 тис. грн. Склад та обсяги власних коштів бюджетних установ подано у таблиці 2.4. Так, серед усіх власних надходжень бюджетних установ освіти 98 % припадає на батьківську плату в дошкільних навчальних закладах громади, що на 2021 рік заплановано у сумі 1000 тис. грн.

Таблиця 2.4

**Планові показники власних надходжень бюджетних установ
освіти на 2021 рік**

склад власних надходжень	тис. грн.	питома вага, %
батьківська плата в дошкільних навчальних закладах	1000,0	98,0
батьківська плата в Посухівській школі	15,0	1,98
орендна плата в ЗОШ № 3	2,4	0,02
Всього	1017,4	100,0

Примітка. Складено за даними [3]

Усі кошти, отримані від батьківської плати в дошкільних навчальних закладах та Посухівській школі заплановано використати на продукти харчування – 1015,0 тис. грн., а від оренди майно у ЗОШ №3 – спрямувати на поточні витрати – 2,4 тис. грн.

Період реформ, започаткований МОНУ, поставив питання щодо реорганізації і закриття шкіл в сільській місцевості. Дана проблема є гострою для всієї України та є наслідком демографічної кризи.

Кожного року чисельність школярів в українських школах зменшується, а відтак, багато навчальних установ стали напівпорожніми. Мета оптимізації полягає у тому, щоб надати учням належні умови для навчання. Адже не можна надати якісну освіту у школі, де навчаються кілька дітей, або розпорозувати бюджетні кошти, виділені на освітню галузь, на утримання кількох неповних шкіл. Маленькі школи – це не лише фактор низької якості освіти, а й вагомий

бюджетний тягар. В Україні процес оптимізації мережі малокомплектних шкіл потребує часу. Вартість навчання учня в малокомплектній школі значно дорожча, а якість значно гірша.

2.2. Характеристика надання соціальних послуг громадянам в ОТГ

Основним ресурсом та потенціалом громади є її мешканці. У різних життєвих ситуаціях будь-хто із населення громади може потрапити в складні життєві обставини і потребувати професійної соціальної допомоги для їх подолання. Складні життєві обставини можуть бути обумовлені такими чинниками як: хвороба, безробіття, інвалідність, малозабезпеченість, ухилення батьків від виконання власних обов'язків щодо виховання дитини, домашнє насильство, похилий вік. Тому у кожній територіальній громаді потрібним є розвиток і забезпечення надання соціальних послуг, які спрямовані на профілактику і попередження складних життєвих обставин, подолання чи мінімізацію негативних наслідків від них, особам/сім'ям, що перебувають в складних життєвих обставинах, які належить до власних повноважень громад.

Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Бережанської міської ради належить до розпорядника коштів Бережанська міська рада зі штатною чисельністю 20 осіб, у тому числі одна соціальний працівник, який обслуговує село Посухів. На утримання центру заплановано видатки за загальним фондом міського бюджету у сумі 1885,0 тис. грн, з них на оплату праці 1830,0 тис. грн, оплату енергоносіїв – 30,0 тис. грн. та інші поточні витрати 25,0 тис. грн. За рахунок платних послуг заплановано кошти у сумі 10 тис. грн.

Таблиця 2.5

Динаміка видатків бюджету ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2019-2021 роках

видатки бюджету ТГ на соціальний захист і соціальне забезпечення	2019 р. (факт)	2020 р. (факт)	2021р. (план)	приріст 2021 р. до 2019
Забезпечення соціальними послугами за місцем проживання громадян, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю	1720,0	1895,0	3750,0	2030,0
Заходи державної політики з питань дітей та їх соціального захисту	20,0	20,0	20,0	–
Надання фінансової підтримки громадським організаціям ветеранів і осіб з інвалідністю, діяльність яких має соціальну спрямованість	–	15,0	15,0	–
Організація та проведення громадських робіт	50,0	60,8	24,4	-25,6
Інші заходи у сфері соціального захисту і соціального забезпечення	480,0	660,0	460,0	-20,0
Всього	2270,0	2650,8	4269,4	1999,4

Примітка. Складено за даними [33]

У таблиці 2.5 подано динаміку видатків територіальної громади на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2019-2020 роках та планові показники на 2021 рік.

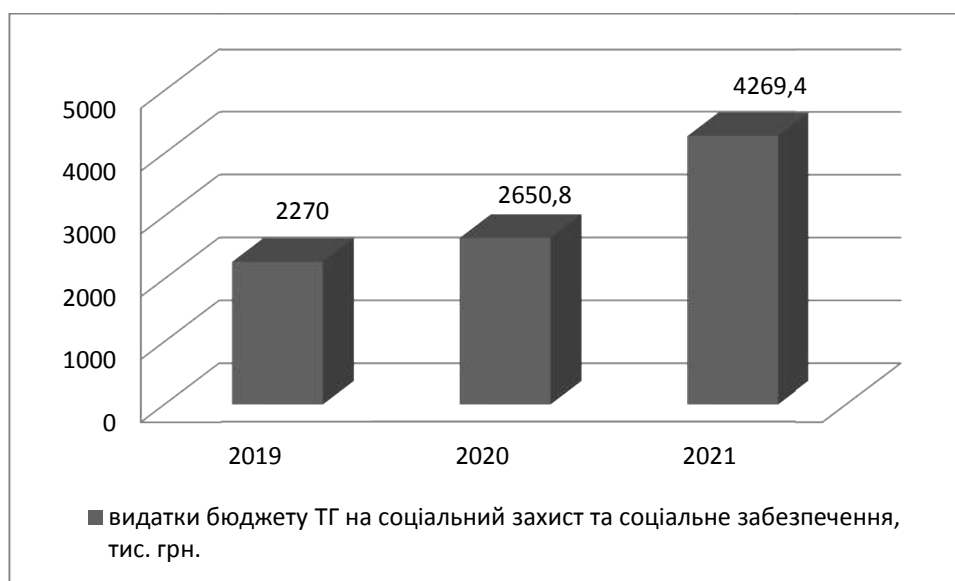

Рис. 2.2. Динаміка видатків бюджету ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай на соціальний захист та соціальне забезпечення населення у 2019-2020 роках та планові показники на 2021 рік

За аналізований період 2019-2021 років обсяг видатків бюджету ТГ зріс на 1999,4 тис. грн. (з 2270 тис. грн. у 2019 році до планових значень у 2021 році у сумі 4269,4 тис. грн.). у складі цих видатків 87,83 % займає забезпечення соціальними послугами за місцем проживання громадян, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю. Абсолютне значення цих видатків за останні роки зросло на 2030 тис. грн. (з 1720 тис. грн. до 3750 тис. грн.).

У таблиці 2.6 подано розподіл витрат міського бюджету на реалізацію програм соціального захисту населення, запланованих на 2021 рік. Загальний обсяг програм із соціального захисту громадян заплановано у сумі 485 тис. грн. Найбільшою за обсягом фінансове забезпечення є програма з надання адресної грошової допомоги жителям села Павлів Кур'янівської сільської ради Бережанського району, її частка у загальному обсязі усіх програм становить 74,2 % або 360 тис. грн. Головним розпорядником коштів по програмах із соціального захисту населення є Бережанська міська рада. Інші заходи у сфері соціального захисту населення окрім зазначеної програми, ще включають програми місцевого значення такі як: «Ветеран» та «Турбота», реалізація яких запланована у 2021-2025 роках.

Таблиця 2.6

Розподіл витрат бюджету ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай на реалізацію місцевих програм із соціального захисту населення на 2021 рік

видатки бюджету ТГ на соціальний захист і соціальне забезпечення	назва програми	2021
Заходи державної політики з питань дітей та їх соціального захисту	Міська програма запобігання соціальному сирітству, подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2021-2023 роки	20,0
Надання фінансової підтримки громадським організаціям ветеранів і осіб з інвалідністю, діяльність яких має соціальну спрямованість	Міська програма «Ветеран» на 2021-2025 роки	15,0
Інші заходи у сфері соціального захисту і соціального забезпечення	Міська програма «Ветеран» на 2021-2025 роки	20,0
	Комплексна програма соціальної підтримки малозабезпечених верств населення «Турбота» на 2021-2025 роки	70,0
	Програма надання адресної грошової допомоги жителям с. Павлів Кур'янівської сільської ради Бережанського району	360,0
Всього		485,0

Примітка. Складено за даними [33]

Служба у справах дітей, надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та молоді Бережанської міської ради створена рішенням сесії Бережанської міської ради № 9 від 2 грудня 2015 року.

У службі працюють: начальник служби, головний спеціаліст та спеціаліст I категорії.

Завданням «служби є:

- контроль за соціально-правовим захистом дітей,
- надання соціальних послуг сім'ям з дітьми, молоді, учасникам АТО, внутрішньо переселених осіб здійснюється службою у справах дітей» [1].

Таблиця 2.7

**Перелік та кількість осіб, які знаходяться на обліку у службі в
справах дітей для надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та молоді
Бережанської міської ради**

перелік категорій осіб, які знаходяться на обліку у службі у справах дітей для надання допомоги	кількість осіб
діти сироти та діти, позбавлені батьківського піклування	27
діти, що потрапити в складні життєві обставини	47
діти інваліди	76
прийомні сім'ї	1
діти в дитячих будинках сімейного типу	10
учасники АТО	152
діти учасників АТО	170
діти внутрішньо переміщених осіб	4
діти з багатодітних сімей	607
Всього	1094

Примітка. Складено за даними [33]

На обліку служби у справах дітей для надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та молоді Бережанської міської ради перебуває: «27 дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, 47 дітей у СЖО, 76 дітей інвалідів, одна прийомна сім'я, в яких виховується один із дітей сиріт , 1 ДБСТ де виховується п'ятеро дітей вихованців та власних п'ятеро, проживає: 152 учасники АТО, 170 дітей учасників АТО, 3 сімей внутрішньо переміщених осіб, у яких виховується 4 дітей, 180 багатодітних сімей де виховується 607 дітей» [2] (див. табл. 2.7 та рис.2.2).

Задля більшої діяльності Служби прийнято програми, подані у таблиці 2.8. З метою підвищення кваліфікації фахівці служби взяли участь у обласних семінарах та тренінгах та отримали відповідні сертифікати. Потреба у фінансуванні діяльності служби у справах дітей для надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та молоді Бережанської міської ради: - для забезпечення виконання «Міської програми запобігання соціальному сирітству, подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2021 рік році – 100 тис. грн.

Таблиця 2.8

**Міські програми соціального захисту населення
Бережанської міської ради [33]**

№ п/п	назва програми
1.	Міська програма запобігання соціального сирітства, подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2016-2020 роки
2.	Міська програма протидії торгівлі людьми на період 2020 року
3.	Міська цільова соціальна програма підтримки сім'ї та протидії домашньому насиллю на 2017 – 2020 роки

Таблиця 2.9

**Перелік заходів, проведених службою у справах дітей при наданні
соціальної допомоги сім'ям з дітьми та молоді Бережанської міської ради у
2020 році [33]**

№ п/п	заходи
1.	проведено 98 індивідуально-профілактичних бесід з батьками та вжито відповідних заходів щодо надання різних видів допомоги сім'ям та безпосередньо дітям;
2.	проведено інформаційно-просвітницькі заходи щодо профілактики правопорушень у дитячому середовищі та проти дітей, безпеки дітей під час літніх канікул, з попередження різних видів насильства та протидії торгівлі людьми.
33.	складено: 14 актів перевірки цільового використання державної допомоги при народженні дитини,
4.	86 - актів обстеження житлово-побутових умов;
5.	підготовлено: 11 засідань комісії з питань захисту прав дітей, на яких було розглянуто 59 питання з них протягом 2020 року;
6.	взято участь у судових засіданнях по 6 справах;
7.	підготовлено та подано в суд дві позовні заяви щодо позбавлення батьківських прав;
8.	проведено 16 - рейдів.
9.	в місті проведено державно-громадська операція "Підліток. Зима. Канікули", "Діти вулиці. Вокзал", "Діти Тернопільщини проти насильства, бездоглядності, за духовність та сімейну злагоду", "Літо-2020", рейд "Урок";
10.	проведено заходи акцію «Великодній кошик для дитини», святкування Дня захисту дітей, Дня усиновлення.
11.	проведення Дня Святого Миколая;
12.	участь у всесвітній акції «16 днів проти насильства»
13.	участь обласній акції «Повір у себе».

Головні проблемні питання та організаційні заходи, які будуть вирішуватись підрозділом БМР у 2021 році [33]

№ п/п	питання та організаційні заходи на 2021 рік
1.	соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, їх сімейне влаштування;
2.	запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, профілактика негативних явищ в дитячому середовищі;
3.	удосконалення механізмів взаємодії структурних підрозділів міської ради, неурядових організацій щодо протидії жорсткому поводженню з дітьми;
4.	виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування, збір та надання інформації про таких дітей;
5.	удосконалення роботи з обстеження умов проживання та виховання дітей переселених з районів проведення антитерористичної операції;
6.	міська державно-громадська операція "Підліток. Зима. Канікули»;
7.	міська державно-громадська операція "Діти вулиці. Вокзал";
8.	міська державно-громадська операція "Діти Тернопільщини проти насильства, бездоглядності, за духовність та сімейну злагоду";
9.	міський рейд "Урок";
10.	місячник "Діти в Україні мають права".(до Міжнародного Дня захисту прав дитини); тижні пропаганди правових знань;
11.	всеукраїнський День усиновлення;
12.	місячник пропаганди основних положень Конвенції ООН про права дитини (до річниці з часу прийняття Конвенції ООН "Про права дитини");
13.	заходи щодо організації та проведення свята Св. Миколая, новорічних і різдвяних свят для дітей з кризових соціальних категорій, які перебувають на обліку служби у справах дітей;
14.	свято першого дзвоника;
15.	участь у всесвітній акції 16 днів проти насильства
16.	участь обласній акції "Повір у себе".
17.	розробити та прийняти «Міські заходи на виконання обласної програми забезпечення житлом дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа на 2021-2023 роки».
18.	затвердити «Міську програму протидії торгівлі людьми на період 2021 - 2023 роки».
19.	затвердити Міську цільову програму підтримки сім'ї та протидії домашньому насильству на 2021-2023 рік.

Важливою функцією ТГ є виконання повноважень в сфері захисту прав дитини і організації надання соціальних послуг населенню громади. Дані питання вимагають особливої уваги в період реформатування районів, ліквідації окремих РДА і змін до бюджетного законодавства.

2.3. Механізм функціонування установ культури в громаді

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України відбувається адміністративно-фінансова децентралізація влади та формування ОТГ у регіонах. Слід зазначити, що за останні роки в країні фінансування культурної сфери покращало, проте значна частина цих коштів спрямовується не на її розвиток, а лише на виживання, а саме стосується лише виплат соціальних стандартів.

На сьогодні найбільше видатків у культурі зафіксовано на підтримку національного кіно, національних театрів та національних художніх колективів. Дещо покращилася ситуація з фінансовим забезпеченням національних та державних заповідників, а також на випуск книжкової продукції. Поліпшення фінансового забезпечення та розвиток культурної сфери залом – це кінцева мета секторальної децентралізації у цій сфері.

Децентралізація у сфері культури – це «...реальний крок до підвищення якості повсякденного життя мешканців кожного села, селища чи міста. Однак сучасні реформи є певним викликом для багатьох закладів культури. У нових умовах установи сфери культури мають знайти своє місце, визначити шляхи подальшого існування та визначити нові напрями та форми надання населенню культурно-мистецьких та інформаційних послуг на найвищому рівні. Особливо це стосується сільських осередків культури, більшість із яких – дотаційні» [25].

Тож якщо розглянути мережу закладів сфери культури в Україні, то спостерігається значна міжрегіональна та міжтериторіальна (між містом та селом) диференціація за рівнем забезпечення цими закладами. Найгірша ситуація у Донецькій та Луганській областях, де рівень забезпечення населення бібліотеками, клубними закладами є найнижчим із інших регіонів. Така ситуація спостерігається як на території міст, так і у селах. Найвищий рівень забезпеченості населення бібліотеками у міській місцевості характерний для Херсонської області, а клубними закладами – для Вінницької області. Щодо сільських територій, то найвищий рівень забезпеченості клубними закладами

характерний для Житомирської, Хмельницької та Чернігівської областей, бібліотеками – Житомирської, Кіровоградської та Чернігівської областей.

В умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні слід враховувати, що «... у жодному разі не можна проводити оптимізацію мережі закладів культури без урахування територіальних особливостей. Адже є регіони, де культурні традиції передавалися з покоління до покоління, а є такі, де за радянських часів обов'язково будували клуби та музеї, які згодом стали нікому не потрібні. Насамперед при реформуванні сфери культури, потрібно враховувати традиції, щоб не знищити залишки населення залишки культурної справжності» [50].

Враховуючи це, основними проблемами та ризиками, що можуть виникнути у сфері культури в умовах децентралізації є:

- ліквідація закладів культури місцевого значення;
- втрата історико-культурної спадщини та національних традицій;
- нівелювання функцій окремих закладів культури через нераціональну оптимізацію їхньої мережі;
- втрати кадрового потенціалу у сфері культури;
- збереження небезпеки отримання фінансової підтримки установ культури певної ОТГ через латентні механізми» [41].

В результаті формування нових ОТГ в країні галузь культури практично повністю фінансується за рахунок коштів бюджетів громад, що стало для них значною фінансовою проблемою, яка потребує суттєвого вивчення і надання науково-обґрунтованих рекомендацій щодо розвитку та оптимізації мережі установ. Надалі розглянемо специфіку функціонування існуючої мережі закладів культури, що сприятиме виділенню специфічних проблем функціонування культури та обґрунтувати рекомендації щодо усунення проблем.

В методологічному контексті слід відмітити, що аналізуючи розвиток галузі культури слід використовувати економічний підхід. Зокрема, використовувати такі економічні категорії як потреби і їх задоволення,

ефективність і якість, хоча соціальна ефективність значно відрізняється від економічної. Застосування економічного підходу в ОТГ передбачає дослідження цієї сфери з позиції задоволення потреб населення. Це обумовлює розв'язання питання формування культурного дозвілля, задоволення потреб громадян в комунікативних процесах, а в широкому контексті – це задоволення культурних потреб населення громади. Даний методологічний підхід передбачає пошук обґрунтованих відповідей на основні засадничі запитання, зокрема:

1. «Чи існує попит на послуги установ сфери культури і, відповідно, до того якої якості повинно бути надання цих послуг? Виходимо з апріорної думки, що такий попит є (або він повинен бути, оскільки це духовний розвиток) і його слід задовольняти якісно.

2. Чи необхідно інвестувати у формування «культури» проведення вільного часу, розглядати вільний час як значний креативний ресурс? Відповідь також ствердна, адже зараз в ОТГ існує «проблема» вільного часу. У відповіді на питання «Куди піти?», люди надають перевагу суто розважальним закладам (кафе та барам), які інтенсивно розвиваються, в тому числі і за рахунок коштів, надісланих із-за кордону заробітчанами.

3. Чи потребує розвиток сфери культури активізації інших видів соціальної діяльності? Так, разом із духовним розвитком повинен відбуватися і фізичний розвиток громадян, що передбачає синхронну розбудову інфраструктури фізкультури і спорту в ОТГ, а також інфраструктури інших сфер, що забезпечують і підтримують розвиток культури – туризму й відпочинку, релігійної сфери. Адже духовні потреби можуть задовольнятися у багатьох духовно-культурних закладах: церквах, бібліотеках, клубах, музеях та інших місцях (Інтернет, театри, кінотеатри, цирку тощо)» [55].

За експертними оцінками в регіонах, у яких активно пройшли процеси децентралізації, функціонування закладів і установ культури знаходиться в розпорядженні ОМС, адже для населення вона є доволі затратною. У фінансовому забезпеченні сфери культури продовжує функціонувати

радянський принцип, а саме, фінансування за залишком. Відповідно до цього проведено аналіз та виокремимо ряд проблем розвитку галузі культури в ОТГ, базовими з яких є:

- недостатній рівень фінансового забезпечення галузі культури в ОТГ.

Потрібно зазначити, що видатки на цю сферу в Україні становили 3,4% ..

- непропорційний розподіл структурних складових мережі закладів культури в ОТГ.

- низький рівень заробітної плати у сфері культури та значна його диференціація в установах сфери культури громад.

Незначна мотивація кадрів сфери культури через низький рівень заробітної плати та недостатній розвиток мережі установ культури через недостатній рівень фінансового забезпечення зумовлюють наступну проблему – проблему ефективності функціонування мережі.

- низька ефективність функціонування установ мережі культури і низька якість наданих культурних послуг населенню ОТГ.

На якісне надання послуг установами культури в ОТГ впливає фізичний стан об'єктів культури. Зокрема, значна частка бібліотечних фондів в ОТГ потребує часткового чи капітального ремонту, застарілий книжковий фонд, відсутнє підключення до мережі Інтернет, що суттєво ускладнює діяльність бібліотек в сучасних умовах. Існують значні суттєві проблеми кадрового забезпечення працівників, комплектації штатів і відсутність допоміжного персоналу, що здійснює негативний вплив на ефективність їх діяльності та якість обслуговування.

З позиції якості обслуговування і ефективності функціонування для значної кількості установ культури притаманні ті ж проблеми, що для бібліотек. Окрім того в частини ОТГ дані мережі установ культури розташовані в одних приміщеннях. Це потребує більшої підтримки установ культури зі сторони держави.

- недостатній рівень підтримки розвитку закладів культури в ОТГ за допомогою державних фінансових інструментів.

Функціонування мережі «..установ культури ОТГ відбувається за рахунок власних коштів громад, а не державних субвенцій, як до прикладу в освіті та охороні здоров'я. Фінансове забезпечення розвитку мережі установ культури ОТГ відбувається в межах відповідних програм» [56].

Потенційним джерелом фінансового забезпечення установ культури в ОТГ є призначення коштів в межах реалізації культурних програм. Також фінансове забезпечення може відбуватися на основі реалізації мікропроектів на основі спільного фінансового забезпечення з бюджету області і бюджетів ОТГ.

Розвиток сфери культури є не лише місцевою, але й загальнонаціональною проблемою. Для її розв'язання на державному рівні є прийнята Довгострокова стратегія розвитку української культури.

Дана Стратегія є новою та відповідає вимогам часу. Зазначеним документом передбачено формування і розвиток мережі моніторингових центрів, особливо на місцевому рівні, а також розробка сукупності показників впливу культури на соціально-економічний розвиток.

Стратегія передбачає поступовий перехід до грантової системи фінансового забезпечення сфери культури шляхом «...розвитку державно-приватного партнерства та розширення повноважень установ культури і залучення додаткових джерел фінансового забезпечення культурних проектів через спеціальні фонди та програми підтримки. Ці положення документу вже реалізуються на рівні ОТГ, але недостатньо інтенсивно, оскільки потребують значної організаційної та інформаційної підтримки» [51].

Мережа установ відділу культури, релігії та туризму Бережанської міської ради включає бібліотеку, будинок культури «Просвіта», музей книги, народний дім у селі Лісники, у селі Рай та с. Посухів, художню та музичну школи, один зразковий та 4 народних колективи, апарат управління культури та централізована бухгалтерія відділу культури.

На 2020 рік обсяг видатків для утримання установ культури визначено в розмірі 9439,1 тис. грн., зокрема за загальним фондом бюджету – 9250,0 тис. грн. та за спеціальним фондом – 189,1 тис. грн. Із загальному фонду кошторису

видатки на заробітну плату з нарахуваннями становлять 8652,3 тис. грн., або 93,5 % загального фонду видатків. Витрати на оплату комунальних послуг і енергоносіїв – в сумі 393,5 тис. грн. або 4,3 % загального обсягу кошторису. На господарські видатки було передбачено 204,2 тис. грн., або 2,2 %.

Найбільша частка видатків кошторису припадає на школи естетичного виховання, зокрема музичну і художню школи в розмірі 5270,0 тис. грн., що складає 57,0 % усіх видатків на сферу культури.

Забезпечення функціонування інших установ в сфері культури та мистецтва передбачають кошти на утримання централізованої бухгалтерії в розмірі 530,0 тис. грн. Реалізація програм святкування новорічних і різдвяних свят в місті Бережани передбачає фінансове забезпечення в розмірі 10,0 тис. грн.

Власні надходження бюджетних установ культури становлять 189,1 тис. грн. з них: видатки на виплату заробітної плати педагогічних кадрів шкіл естетичного виховання становлять 134,0 тис. грн., їх поточне утримання – 51,0 тис. грн. Ще 4,1 тис. грн. спрямовано на поточні видатки музею книги, бібліотеки та клубів. Капітальні видатки спрямовано на капітальний ремонт установ культури в сумі 200,0 тис. грн.

Серед новітніх форм з організації галузі культури можна виокремити кілька форм, впровадження яких активізує культурну діяльність в ОТГ, зокрема:

- кластеризація (формування культурних, креативних, соціокультурних кластерів);
- розвиток культурного туризму;
- фінансове забезпечення за рахунок коштів державних і недержавних фондів сприяння розвитку культури;
- виокремлення культурної складової в економічному розвитку і формування новітніх індустрій і креативної економіки в ОТГ.

Сьогодні необхідно говорити про формування системи економіки при якій творчий та соціально-культурний потенціал є важливою складовою розвитку. На думку окремих експертів, в сучасних умовах культура та культурні ресурси перетворилися на основу економічно-культурної стратегії розвитку територіальних громад. З цієї позиції необхідно формувати нову компетентність кадрів у сфері культури та в управлінні ОТГ. За оцінкою експертів «...з культури Проектного офісу секторальної децентралізації лише 2% керівників тергромад намагаються використати культурний ресурс для розвитку» [34, с. 88].

Таким чином, розв'язувати проблеми сприяння розвитку культури на в ОТГ необхідно на засадах впровадження принципів економіки креативності, яка дає визначення поняття культури як своєрідного ресурсу економічної діяльності в контексті окупності і прибутковості. З метою реалізації даного підходу потрібно впроваджувати ексклюзивні для кожної ОТГ новітні ідеї розвитку культури, які б зацікавлювали туристів та інвестиційні ресурси в суміжні з туризмом галузі.

Висновок до розділу 2

На основі проведеного аналізу функціонування установ та установ соціальної сфери в ОТГ нами зроблено наступні висновки.

Основною метою консолідації освітніх установ і установ є зростання якості освітніх послуг і ефективності використання бюджетних ресурсів. Здійснюючи організаційні перетворення потрібно враховувати інтереси усіх сторін освітнього процесу – школярів (якість освіти, організація довозення школярів до навчальних установ), вчителів (працевлаштування, компенсаційні виплати у випадку звільнення, довозення до навчальних установ), ОМС та органів державної влади (з приводу ефективного використання коштів державного і місцевого бюджетів).

Наше дослідження побудовано на основі проведення аналізу фінансового забезпечення освітніх установ, установ культури та надання соціальних послуг та проведення заходів у ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай Тернопільської області.

Мережа установ відділу культури, релігії та туризму Бережанської міської ради включає бібліотеку, будинок культури «Просвіта», музей книги, народний дім у селі Лісники, у селі Рай та с. Посухів, художню та музичну школи, один зразковий та 4 народних колективи, апарат управління культури та централізована бухгалтерія відділу культури.

Установи освіти та центр надання соціальних послуг населенню надають свої послуги за рахунок коштів державного бюджету (освітня субвенція та спеціальні дотації) та бюджету громади. При цьому кошти громади при фінансуванні освіти складають більше 52 %.

Галузь культури фінансується виключно за рахунок коштів громади та власних надходжень.

Соціальна сфера є провідною сферою діяльності об'єднаних територіальних громад, адже більше 60 % усіх видатків бюджетів ОТГ спрямовані саме на фінансове забезпечення видатків соціального призначення. Основне місце, а це більше 90 % усіх видатків соціальної сфери, припадає на освіту. За рахунок коштів ОТГ здійснюється фінансове забезпечення установ ЗСО, дошкільних навчальних установ та позашкільних установ освіти.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЗА РАХУНОК КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1. Досвід Німеччини щодо здійснення видатків місцевих бюджетів на соціальну сферу

Глибокі політичні, економічні, демографічні зміни, які відбулися в кінці ХХ століття у країнах пострадянського та постсоціалістичного табору призвело до ситуації, при якій управління освітою не відповідає вимогам часу через надмірну централізацію. Розподіл бюджетних ресурсів проводився на даних попередніх років та не враховував суттєве скорочення кількості населення шкільного віку. Як результат – зросла частка шкіл з досить низькою наповнюваністю класів, суттєво зросли видатки на 1 учня, освітні заклади стали неефективними.

В умовах, що склалися виникла необхідність реформування освітніх закладів. В Україні реформування освітньої галузі тісно взаємопов'язані із територіальною реформою і формуванням спроможних ОМС. Децентралізація освіти стала невід'ємною складовою реформ децентралізації в управлінській сфері.

В наукових джерелах децентралізація у сфері управління освітою розглядаєть з позиції трьох моделей, які передбачають передання урядом частки повноважень ОМС, школам. В реальності «...більшість освітніх систем становить комбінацію наведених моделей. У рамках децентралізованої моделі управління освітою виділяють два принципових підходи: децентралізація з домінуючою позицією органів територіального самоврядування; децентралізація з сильною автономією шкіл» [12].

При децентралізації, яка передбачає «...збереження сильної автономії шкіл провідну роль відіграють школи, що є юридичними особами з широкими повноваженням директорів шкіл. Типовим інструментом фінансове

забезпечення школи є освітні бони. Прикладом застосування цієї моделі є Грузія, Вірменія. Так у Грузії понад 80% фінансових ресурсів передані безпосередньо школам. Проте ця модель у чистому вигляді є мало поширеною» [13].

Цілком відмінна модель децентралізації освіти «...із збереженням домінуючої позиції органів територіального самоврядування (Німеччина). Ключовим елементом її є передача відповідальності за школи органам місцевого самоврядування або іншим керівним органам, які керують шкільною мережею на місцевому рівні. У цій моделі школи розглядаються як елементи місцевих освітніх мереж, які підлягають спільному управлінню та плануванню. Як свідчить світовий досвід, в основі децентралізованої системи управління освітою лежить концепція фінансове забезпечення для одного учня (метод розподілу бюджетних коштів). Місцеві органи з центрального бюджету одержують фіксовані суми фінансове забезпечення залежно від кількості школярів» [16].

Розрахунок фінансових ресурсів здійснюється за формулою з використанням переліку коефіцієнтів, які забезпечують справедливий розподіл по відношенню до учнів з різними потребами. Перехід до фінансове забезпечення в розрахунку на одного учня відбувається «гроші йдуть за дитиною».

Основними елементами децентралізації управління освітою є :

- перехід до фінансове забезпечення в розрахунку на 1 учня;
- фінансування із дотриманням принципу «гроші йдуть за дитиною»
- зростання автономії ЗОШ у фінансовій та господарській сферах, групування мережі шкіл;
- розширення участі громадськості в управлінні ЗОШ, перехід до громадсько-державної схеми в управлінні освітою;
- прозорість і відкритість проведення освітнього процесу.

Актуальним прикладом моделі децентралізації в сфері управління освітою з керівною позицією ОМС є Німеччина, де ОМС отримали 2 ключових

повноваження: право закривати та відкривати нові заклади освіти та право на визначення бюджетів шкіл. Освітні установи тут не мають прав юридичної особи.

Особливою ситуацією, яка виникла в Німеччині, стало те, що при передачі ОМС початкових освітніх установ «...витрати на одного учня початкової школи стали вищими, ніж витрати в школах вищого рівня, якими управляли кураторії освіти. Причиною цього став закон згідно якого повна сума освітньої субвенції для ОМС не могла бути меншою від певного відсотка доходів державного бюджету» [24].

У Німеччині ОМС наділені значними повноваженнями не тільки при розподілі коштів освітньої субвенції, а й при створенні мережі дитячих садків, освітніх установ, шкіл та прийнятті їх фінансових планів (кошторисів). ОМС відповідають за затвердження місцевих тарифних ставок вчителів, за поточне утримання установ та забезпечення їм належного обладнання і умов праці, за організацію та підвезення школярів до шкіл.

Важливим досягненням процесу децентралізації було забезпечення стабільності фінансове забезпечення шкіл на протязі усього процесу здійснення перетворень в освітній сфері. Елементом стабільності стала наявність порогів в алгоритмі розподілу освітньої субвенції, за допомогою яких сума освітньої субвенції для відповідного органу територіального самоврядування в кожному наступному бюджетному році не може бути нижчою, аніж субвенція, отримана у попередньому році. З часом, зі зростанням частки власних фінансових ресурсів земель цей поріг було ліквідовано.

Особливістю Німецької моделі управління освітою є те, що ЗОШ надається значна автономія щодо організації навчального процесу. Освітні установи самостійно обирають графік навчального процесу, визначають доцільність оцінювання школярів в початковій школі, самостійно вибирають підручники і навчальні програми для шкіл. В компетенції ЗОШ є рішення щодо зарахування на роботу чи звільнення педагогів. Контроль проводиться тільки за

якістю отриманих учнями знань, зокрема шляхом складання іспитів у випускних класах.

Іншою особливістю освіти в Німеччині є досить розвинуте електронне самоврядування і відкритість показників, зокрема про: склад і кваліфікацію педагогів в кожній школі, кількість школярів і їх переміщення на протязі навчального року, шкільні програми, дані звітності щодо використання фінансових ресурсів. Дошкільна освіта в Німеччині також повністю знаходиться у сфері управління муніципалітетів [29].

Німеччина є яскравим прикладом децентралізації з сильною автономією шкіл, в якій реформа освіти проводилась в 1998-2005 рр, при цьому усі школи поетапно перейшли на новітню схему управління і фінансового забезпечення витрат на освіту. В основі проведеної реформи було закладено наступні базові принципи:

- ЗОШ фінансується за єдиною формулою без проведення класифікації економічних статей видатків;
- обсяг аної суми відповідає кількості учнів;
- державні органи влади визначає суму, що виділяється на кожного учня;
- дотримання принципу «гроші ідуть за учнем»;
- школа самостійно складає річний кошторис (бюджет).

Будучи «... важливим пріоритетом у програмах регіонального розвитку, децентралізація культури розглядається як рамкова політика, спрямована на демократизацію культури та усунення територіальної нерівності у доступі до послуг установ культури» [52].

Децентралізація в сфері культури показує, що за умови її здійснення з центру без будь-яких змін в адміністративній і фінансовій складових не є ефективною, адже формування нових об'єктів у сфері культури не завжди є достатнім для її розвитку. Насамперед, важливим моментом є враховування інтересів мешканців та зміна складу управління фінансовими ресурсами в культурі. Сьогодні на території ОТГ потрібно формувати диференційовану та

сучасну культурну пропозицію. А тому потрібно, по-перше, «...створювати інфраструктуру для різних категорій населення, у тому числі людей з обмеженими можливостями; по-друге, виробляти культурні продукти, які відповідають потребам та інтересам населення різного віку, з різним рівнем освіти, доходу тощо; по-третє, надавати рівні можливості не тільки для споживання, але і для культурного виробництва (художникам, акторам, музикантам, письменникам, бібліотекарям, танцюристам і ін.)» [55].

Ресурсна складова щодо децентралізації в сфері культури передбачає подолання диспропорцій у розподілі ресурсів між окремими регіонами чи культурними заходами. Як правило, великі території з потужними обласними центрами забирають більшу частку фінансового забезпечення, у той же час сільські території є обмеженими у ресурсному потенціалі. Ресурсна децентралізація спрямована здебільшого не на споживачів культурних заходів, а на тих, хто його продукує та фінансує. Водночас, метою ресурсної децентралізації є подолання нерівностей у розподілі фінансових ресурсів, формування гнучкої системи фінансового забезпечення проектів у сфері культури (зростання частки ОМС і приватного сектору чи недержавних інвестицій в культуру). Для впровадження даної мети необхідно:

1. забезпечити сферу культури додатковим фінансуванням за рахунок коштів бюджету територіальних громад. Фінансова автономія ОМС спроможна сприяти зростанню ефективності в розвитку культури. В Німеччині, для прикладу, ОМС покривають близько половини бюджету сфери культури. Наступний приклад – «Регіональний культурний експеримент», запроваджений в кінці 1990-х років в Данії. В процесі реалізації проекту всі урядові гранти в сфері культури було віддано ОМС. На початку 2000 р. частина цих грантів була переведена в управління уряду, адже деякі її складові, а саме: збереження культурної спадщини потребували централізованого фінансування.

2. Гнучка структура фінансового забезпечення культури та мистецтва в центрі і на місцях. Для прикладу, «..фінансові ресурси на культурне життя

Берліну розподіляються між кількома, у тому числі незалежними організаціями, які вручають премії, організують різноманітні події тощо» [42, с. 543].

3. Рівномірний розподіл дотацій, субсидій, грантів між різними закладами сфери культури та організаціями – традиційними та сучасними незалежно від їх територіального розташування і профілю функціонування.

Провести оцінку ефективності ресурсної децентралізації можна на базі даних про субвенції, спрямовані у сферу культури в розрахунку на 1 особу мешканців громади. Однак, дані показники є лише частковими і не можуть вказувати про наявні проблеми галузі. Для прикладу, не можна стверджувати, що особам, які проживають на території з високим рівнем інвестиційних ресурсів, надано можливість якісніше проводити своє культурне дозвілля, аніж мешканцям територій зі значно меншими фінансовими ресурсами на культуру.

Адміністративна складова децентралізації у сфері культури передбачає подолання нерівності в розподілі наданих управлінських повноважень та створення нової моделі управління в сфері культури

За умов управлінської децентралізації в галузі культури пріоритети місцевої політики повинні визначатися на місцевому рівні за участю мешканців громади. Зазначене особливо актуальне для країн зі складною соціальною структурою та високою диференціацією доходів та рівня освіти. Адміністративна децентралізація «..передбачає не тільки розширення відповідальності і права прийняття рішень для місцевої влади, місцевих неурядових організацій і населення. Це головний тренд культурної політики останніх десятиліть у країнах Європи» [50].

Однією з базових стратегій місцевого розвитку останніх десятиліть стало формування бренду території шляхом проведення культурно-мистецьких заходів. Так, «...місцева влада в Західній Європі робить акцент на підготовці подій, які привертають приватні інвестиції і туристів. Такий вид стратегії розвитку культури підходить тільки тій місцевості і тим регіонам, які мають необхідну інфраструктуру, визначні місця, музеї та замки» [53].

Реалізація вище вказаних стратегій ймовірна при умові залучення додаткових джерел фінансового забезпечення сфери культури на місцевому рівні, як правило не державних. Як вказує світовий досвід, основними формами такого фінансування є спонсорство, меценатство, краудфандинг і державно-приватне партнерство. Меценатство як «...різновид благодійної діяльності відрізняється від благодійництва специфічними соціальними й культурними цілями. Через меценатську діяльність може здійснюватися некомерційна підтримка діяльності установ культури, окремих митців і мистецьких проєктів» [54]. Приватні особи і компанії формують позитивний імідж та демонструють політику соціальної відповідальності. Однією з найбільш поширених форм такої участі у розвитку культурної сфери є спонсорство, що визначається як «..добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними та юридичними особами будь-якої діяльності для популяризації виключно свого імені, найменування, свого знака для товарів і послуг, теж є важливим чинником у позабюджетній фінансовій системі розвитку сфери культури» [52, с. 12].

Ще одним альтернативним способом фінансове забезпечення установ сфери культури є краудфандінг. Ця форма фінансове забезпечення набула широкого споживання та великої популярності в Німеччині та США. Розвинені європейські країни у пошуках нових форм фінансового забезпечення культури активно впроваджують саме дану форму одержання додаткових фінансових ресурсів. Відтак, краудфандинг є способом співробітництва, при об'єднанні фінансових ресурсів громадян задля підтримки діяльності інших чи організацій для досягнення певної мети. Звичайно, для зібрання у такий спосіб коштів повинна бути чітко визначена мета, визначено необхідну кількість ресурсів для її досягнення та відкритість доступу всіх осіб до збору та кінцевого витрачання отриманих коштів.

3.2. Стратегічні напрями удосконалення управління в соціальній сфері в контексті соціально-економічного розвитку території

Концептуальні засади соціального розвитку нерозривно пов'язані зі створенням умов, які забезпечують високий рівень життя громадян. Соціальний розвиток мешканців, як творців та споживачів благ, є основою успішного розвитку та становлення громади. Зі створенням громад роль ОМС зростає, адже вони поінформовані про проблеми населення реальної територіальної громади. Дана перевага дозволяє редагувати державну соціальну політику, наближуючи її до специфіки умов розвитку адміністративної одиниці.

Особливістю соціально-економічного розвитку територіальної громади є яскраво виражений соціальний характер, відтак функціонування ОМС, їх діяльність допомагають ефективно вирішувати значну кількість соціальних проблем в сфері забезпечення житлом, послугами в сфері освіти, надання комунальних послуг, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту.

Основні елементи децентралізації управління у соціальній сфері подано на рис. 3.1.

Основним пріоритетом децентралізації управлінської діяльності у розглянутих сферах є оптимізація мережі та зростання автономії установ соціальної сфери.

На рис. 3.2. представлено модель розвитку соціальної сфери ТГ, побудованої з урахуванням особливостей і механізмів їх реалізації, зорієнтованих на розмежування повноважень, зокрема специфіки розподілу власних і делегованих повноважень ТГ та інструментів їх фінансового забезпечення. Наведена модель є результатом узагальнення різних умов проведення реформи розвитку соціальної сфери ТГ, а також передбачає розкриття їх сутності, стратегічного бачення перспектив і завдань з метою досягнення визначених стратегічних цілей.

Рис. 3.1. Основні елементи децентралізації управління в соціальній сфері [55]

Таким чином, підсумовуючи сказане можна зробити висновок, що ефективність здійснення реформ дозволить забезпечити зростання соціальних стандартів, якості та рівня життя населення. Проте, ефективний соціальний розвиток можливих лише за умови реального економічного зростання, послідовності у прийнятті управлінських рішень та політичної стабільності.

Рис. 3.2. Концептуальна модель розвитку соціальної сфери територіальних громад [34]

На рис. 3.1 – структуру видатків соціального призначення бюджету ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай у 2020 р. Так, на видатки соціального призначення припадало 56,32 % усіх видатків ТГ. Відтак, видатки соціального призначення є першочерговими у фінансуванні громади. Серед видатків соціального призначення близько 90 % займають видатки на освіту, до якої відносять установи дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти.

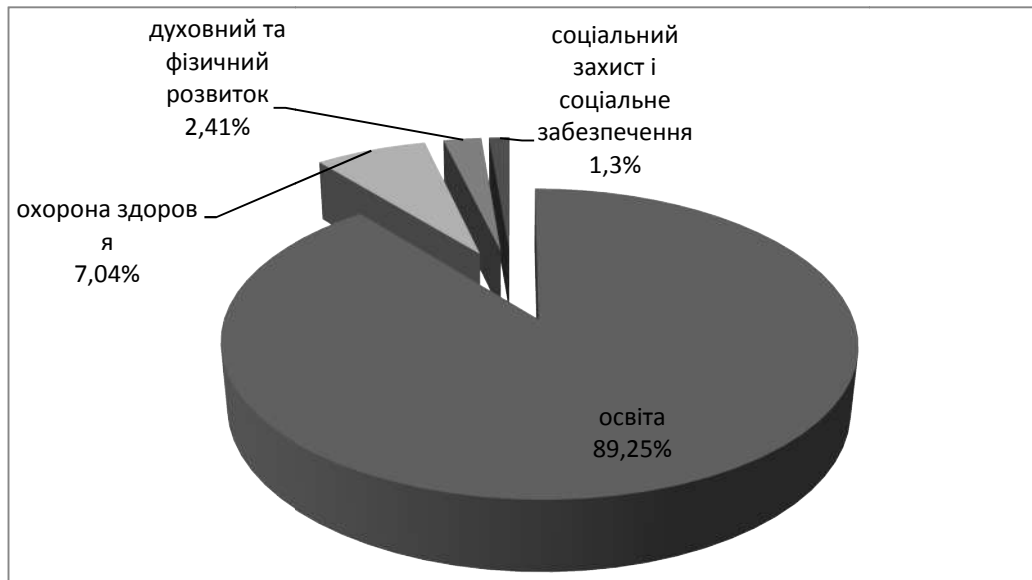

Рис. 3.3. Структура видатків соціального призначення бюджету ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай у 2020 р.

Примітка. Складено автором за даними [14]

І лише 10 % видатків соціального призначення припадає на фінансове забезпечення установ охорони здоров'я, культури та соціальний захист населення. Основною статтею видатків соціального призначення є видатки на заробітну плату з нарахуваннями, яка фінансується за рахунок освітньої субвенції з державного бюджету.

В поданій нижче таблиці 3.1. вказано найважливіші проблеми і шанси розвитку громади, а також описані можливі сценарії її розвитку.

Таблиця 3.1

**Сильні і слабкі сторони ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай
в соціальній сфері [56]**

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>1. Повна газифікація території громади.</p> <p>2. Велика кількість державних та самоврядних установ (бюджетна сфера), які виступають важливим роботодавцем у всьому регіоні.</p> <p>3. Важливі адміністративні функції міста Бережани як центру районної адміністрації і надання публічних послуг (освітніх, медичних, культурних тощо).</p> <p>4. Сильна інтеграційна роль міста Бережани та його функцій серед жителів громади.</p> <p>5. Добре забезпечення послугами дошкільних закладів на території громади.</p> <p>6. Функціонування на території ТГ інституту і коледжів – можливість дальшого навчання на місці за спеціальностями, які користуються попитом на ринку праці.</p> <p>7. Активність представників молодого покоління, активно діючі неурядові організації, які готують та реалізують проекти для розвитку громади у співпраці з органами державної влади, бізнесом та місцевою громадою.</p> <p>8. Значний ступінь інтеграції громади завдяки тому, що є один домінуючий центр (Бережани) та кілька населених пунктів історично пов'язаних із центром громади, добре транспортне сполучення із центром громади.</p> <p>9. Мирне проживання представників багатьох релігій, культур і світоглядів – активне громадське життя при парафіях у громаді.</p> <p>10. Працьовитість жителів та вміння впоратися зі складною ситуацією.</p> <p>11. Усвідомлення населенням користі від об'єднання - – більший бюджет, можливість реалізації потрібних інвестиційних проектів та прийняття рішень про них на місці.</p>	<p>1. Незадовільний технічний стан будівель закладів освіти, медицини, культури та їх матеріально-технічне забезпечення.</p> <p>2. Невеликий природний приріст і сальдо міграції – демографічна стагнація і старіння суспільства.</p> <p>3. Поганий стан місцевих доріг (особливо на сільських територіях).</p> <p>4. Пасивність більшості жителів громади (позиція очікування), щодо участі в управлінні громадою, слабка обізнаність з новими можливостями.</p> <p>5. Незадовільний рівень комп'ютеризації громади – мало відкритих пунктів доступу до Інтернету.</p> <p>6. Недостатня кількість місць організованого громадського простору на території громади, які б сприяли суспільній інтеграції.</p>

Передбачається, що стратегічно будуть використані найважливіші потенціали і сильні сторони громади, з одночасним обмеженням, в міру можливостей, слабких сторін. Зовнішні умови сприятимуть місцевому розвитку та надаватимуть в міру позитивні можливості для їх використання громадою.

Стратегічне бачення відображає унікальність території ТГ, досягнення якого дасть змогу бути конкурентоспроможною громадою у довгостроковій перспективі.

Таблиця 3.2

**Можливості і загрози ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай
в соціальній сфері [56]**

Можливості	Загрози
1. Продовження реформи децентралізації та інших реформ в Україні. 2. Просімейна політика громади – популяризація та підтримка сім'ї, а завдяки цьому – інтеграція місцевої громади. 3. Підвищення соціального потенціалу громади шляхом приєднання інших сільських населених пунктів. 4. Зацікавлення здоровим харчуванням, мода на здоровий стиль життя, зростання краєзнавчих поїздок.	1. Демографічний спад в Україні та одночасна активізація процесу еміграції в умовах безвізу та розгортання програм працевлаштування українців в ЄС, особливо молодих і висококваліфікованих осіб. 2. Відсутність у жителів усвідомлення, що децентралізації – довготривалий процес, ефекти якого будуть помітні через певний період часу. 3. Громадське незадоволення процесами оптимізації мережі об'єктів громадського користування, які надають соціальні послуги. 4. Запровадження госпітальних округів в результаті реформи охорони здоров'я та зменшення статусу лікарні в Бережанах.

Бачення громади формується на основі базових припущень оптимістичного сценарію розвитку територіальної громади міста Бережани, сіл Лісники та Рай, Тернопільської області та України в цілому. Бачення ТГ формується також на основі тих ключових факторів місцевого значення, які дають підставу для оптимістичного погляду на розвиток території в майбутньому.

В соціальній сфері:

- адміністративні функції міста Бережани як центру з надання публічних послуг, що сприяє посиленню інтеграційної ролі міста Бережани та налагодження співпраці з сусідніми громадами у сфері спільного використання інфраструктури;
- розвинута соціальна мережа дошкільних, освітніх, медичних та культурних установ.

Бачення розвитку громади.

В процесі зустрічей та проведення дискусій із залученням населення громади розроблений, так званий стратегічний контекст громади.

Сенсом функціонування ТГ є покращення життя усіх мешканців шляхом:

- укріплення суспільних зв'язків в середині територіальної громади і розвитку її ідентичності;
- повного використання ресурсного потенціалу, а також його збереження і розвитку;
- координація і належне проведення поточних програм і заходів, спрямованих на соціально-економічний розвиток, в т.ч. інвестиційних.

Стратегічні і операційні цілі стратегії.

Перспективна Стратегія ТГ міста Бережани, сіл Лісники та Рай базується на чотирьох напрямках розвитку, які доповнюють один одного:

1. Суспільний.
2. Економічний.
3. Комунальне господарство та навколишнє середовище.
4. Публічне управління, просторове управління та партнерство. Такому підходу відповідають прийняті стратегічні і операційні цілі (див. табл. 3.3).

Оцінка ефективної стратегії передбачає досягнення планованих цілей, розрахована на багаторічну перспективу шляхом використання показників результатів та їх впливу.

Основними джерелами фінансового забезпечення стратегічних планів та завдань стануть кошти бюджету громади, а також державні субвенції і інші зовнішні ресурси, які будуть спроможні реалізувати значно більшу кількість завдань, відповідно до визначених ОМС пріоритетами. При умові подання заявок на виділення коштів із зовнішніх джерел на реалізацію та співфінансове забезпечення заходів, планується проведення аналізу потреб, які стосуються частки розподілу власних коштів громади.

Таблиця 3.3

**Стратегічні і операційні цілі розвитку ТГ міста Бережани, сіл
Лісники та Рай [56]**

ГРОМАДА, ЯКА СПРИЯЄ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УСІХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП ТА КОЖНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗОКРЕМА	
Індикатори впливу	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Обсяги фактичних видатків місцевого бюджету на душу населення ▪ Покращення рівня знань учнівської молоді, зокрема в сфері профільної освіти ▪ Зростання середньої тривалості життя мешканців ▪ Сформована цілісна система надання культурницьких послуг в ТГ ▪ Зростання серед мешканців гордості за власну громаду ▪ Створена ефективна система управління ТГ 	
Операційна ціль	Індикатори результату
Операційна ціль 2.1: Розвиток інтелектуального капіталу громади	<ul style="list-style-type: none"> ▪ % співвідношення результатів ЗНО учнів до результатів ЗНО попереднього року ▪ Налагоджена система позашкільних та позакласних заходів з особливою увагою до навчання ключових компетенцій ▪ % співвідношення кількості дітей, що беруть участь у заходах Програми «Обдаровані діти» у поточному році до попереднього року ▪ Забезпечено умови для розвитку підприємництва молоді, у тому числі серед учнів шкіл та навчальних закладів ▪ Сформована цілісна система надання культурницьких послуг в ОТГ ▪ Налагоджена система ефективного фандрейзингу для освітньої та культурної сфери
Операційна ціль 2.2: Інтеграція і залучення різних соціальних груп населення до активного громадського життя та культурного дозвілля	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Сформована система громадської участі для надання соціальних послуг в ОТГ ▪ Створено умови для розвитку спорту в ТГ ▪ Налагоджено систему інтеграції всіх мешканців населених пунктів ОТГ ▪ Забезпечено умови просування активності й участі у суспільному житті
Операційна ціль 2.3: Покращення медичних послуг мешканцям громади	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Кількість (%) договорів пацієнтів з лікарями первинної ланки ▪ Кількість (%) мешканців сусідніх ОТГ, які отримали доступ до медичних послуг медичних закладів вторинного рівня ▪ Зменшення часу (%) доступності до медичних послуг мешканців ОТГ
Операційна ціль 2.4: Підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створено систему обслуговування інвестицій ОТГ ▪ Створена ефективна система якісного обслуговування мешканців ОТГ ▪ Створена ефективна система управління ОТГ ▪ Кількість фахівців, що пройшли навчання ▪ Апробовано модель(і) оптимізації інфраструктури будинків громадського користування на сільських територіях ОТГ

Запровадження Стратегії передбачає реалізацію стратегічних, операційних цілей і заходів усіх зацікавлених сторін та їх активної участі,

зокрема: ОМС, активних громадян та підприємців, а також підприємств, організацій та установ у всіх сферах діяльності.

Висновок до розділу 3

На основі проведеного дослідження зарубіжного досвіду функціонування установ соціальної сфери нами визначено можливі напрями його впровадження в Україні. Насамперед, слід відмітити, що реформування галузі освіти в Україні проводиться за моделлю децентралізації управління з керівною позицією ОМС. Україна вже запроваджує велику кількість позитивних практик європейських країн щодо реформування освітньої галузі, а саме: розрахунок фінансового забезпечення на одного учня; зміцнення ролі ОМС у фінансуванні та управлінні закладами освіти. Проте, деякий час відбувалося призупинення процесів реформування освітньої галузі через відсутність законодавчого забезпечення в даній сфері. Були ситуації, при яких реальні впровадження реформ на практиці часто випереджали прийняття законодавчих актів, зокрема в частині, що стосується реформування мережі установ та формування опорних шкіл. В процесі децентралізації в сфері управління освітою в Україні, на нашу думку, доцільно запозичити передовий світовий досвід в частині:

– запровадження принципу фінансування за прикладом «гроші ходять за дитиною» або за освітньою послугою. Доцільно було б детальніше вивчити досвід Німеччини, у якій муніципалітети борються за кожного учня, адже при його переході в іншу школу за межами відповідного муніципалітету ОМС перераховують іншому муніципалітету не тільки обсяг освітньої субвенції, але й власні фінансові ресурси на навчання цього школяра;

– важливим є, щоб освітня субвенція, надана за рахунок коштів державного бюджету, покривала не тільки заробітну плату педагогічним кадрам, а й забезпечила підвищення кваліфікації вчителів, що є умовою виконання вимог до вчительського персоналу. Дана практика широко застосовується у країнах Європейського Союзу;

– запровадження принципу прозорості і відкритості в освітньому процесі.

Таким чином, слід відмітити, що реформа децентралізації управління у сфері культури заснована на ідеях визнання культури джерелом добробуту громадян, відтак в межах сучасної культурної політики ОМС децентралізація розглядається як спосіб реформування не тільки культурної мапи країни, а і її соціального життя. Саме тому особлива увага при плануванні розвитку сфери культури на місцях повинна бути приділена саме соціальним її аспектам, а саме: роботі з мешканцями громади і забезпечення культурного вибору для тих, хто його позбавлений з певних причини. Іншим важливим аспектом децентралізацій у сфері культури є покращення благоустрою і розвиток депресивних територій.

ВИСНОВКИ

Для сучасного періоду розвитку України характерним є розгортання процесів реалізації реформ ОМС та фінансової децентралізації, а також комплексу секторальних реформ, які спрямовані на зростання спроможності територіальних громад.

В умовах реформування моделі перерозподілу фінансових ресурсів, формування зон відповідальності ОМС виникають нові виклики і ризики. Важливим спрямуванням реформ є їх модернізація у сфері соціальної інфраструктури, яка передбачає необхідність пошуку нових шляхів удосконалення управління соціальною сферою і підвищення якості надання послуг установами соціального призначення.

Місцева влада має здійснювати фінансове забезпечення об'єктів соціальної інфраструктури за рахунок коштів місцевих бюджетів. Витрати на розвиток соціальної сфери (охорона здоров'я, освіта, культура, соціальний захист та соціальне забезпечення) традиційно становлять переважну частину видатків місцевих бюджетів. Довгий час застосування чинної схеми міжбюджетних трансфертів призвело до ситуації, коли органи місцевого самоврядування фактично були позбавлені можливості самостійно вирішувати власні проблеми та повноцінно керувати соціальною інфраструктурою через відсутність власних коштів.

Об'єкти соціальної інфраструктури і на сьогодні залишаються залежними від субвенцій. Крім того, більшу частину витрат, що спрямовуються на утримання об'єктів соціальної інфраструктури, використовують на виплату заробітної плати як захищену статтю бюджетного фінансового забезпечення. Така ситуація потребує активних дій у сфері оптимізації мережі об'єктів соціальної інфраструктури та раціонального їх розміщення у межах новостворених ОТГ. Дуже актуальним залишається питання налагодження всієї системи фінансового забезпечення соціальних потреб ОТГ у частині отримання міжбюджетних

трансфертів, фінансове забезпечення проектів, а також впровадження європейських стандартів з надання соціальних послуг.

На основі проведеного дослідження організації діяльності установ соціально-культурної сфери в ОТГ та пошуку напрямів удосконалення їх функціонування нами зроблено наступні висновки. З метою забезпечення поступального розвитку соціальної сфери в територіальних громадах нами сформовано концептуальну модель розвитку соціальної сфери територіальних громад, яка передбачає три напрями діяльності, які формують стратегічні цілі розвитку соціальної сфери в ОТГ:

- адміністративно-управлінська децентралізація, підґрунтям якої є стимулювання економічного розвитку територіальних громад;
- фінансова (бюджетна) децентралізація, яка передбачає формування спроможних територіальних громад;
- секторальна децентралізація, яка передбачає забезпечення соціальними послугами населення територіальних громад.

На основі визначення напрямів проведених децентралізацій територіальної громади формуються стратегічні цілі її розвитку, зокрема у соціальній сфері. Так, стратегічними напрямками розвитку сфери освіти є:

- забезпечення доступності та належної якості освітніх послуг незалежно від місця проживання;
- створення прозорої системи фінансове забезпечення освіти, забезпечення гарантованих джерел фінансове забезпечення освітніх послуг.

Зазначені напрями розвитку доцільно реалізовувати внаслідок встановлення:

- Консолідації мережі освітніх установ та створення системи опорних шкіл, удосконалення їх функціональної діяльності;
- Перехід до фінансове забезпечення освіти в розрахунку на одного учня та з урахуванням економічних потреб освітнього процесу в даному регіоні;
- Дотримання принципу «гроші ходять за дитиною»;

- Зростання автономії школи у фінансово-господарській сфері та можливості пошуку додаткових джерел фінансового забезпечення;
- Розширення ролі громадськості в управлінні школою, перехід до громадсько-державної моделі управління освітою.

Стратегічними напрямками розвитку ОТГ у сфері культури є:

- створення матеріальних, фінансових та організаційних умов розвитку мережі установ за умов збереження їх потенціалу;
- надання гарантованого обсягу послуг (відповідно до стандартів мінімального культурного кошику).

Ці напрями реалізуються шляхом:

- Збереження базової мережі установ;
- Забезпечення бюджетної автономії бюджетних установ культури;
- Розширення переліку платних послуг з метою отримання додаткових доходів закладами культури та покращення їх матеріального забезпечення;
- Доступ до отримання культурних послуг за умов відсутності дискримінації у бюджетному фінансуванні установ культури.

Стратегічними напрямками розвитку ОТГ у сфері соціального захисту є:

- використання ОТГ власних і делегованих повноважень у сфері соціального захисту населення;
- підвищення рівня управління та організації надання соціальних послуг;
- реформування діяльності інтернатних установ.

Ці напрями реалізуються шляхом:

- Забезпечення державних гарантій щодо надання соціальних послуг та збереження гідного рівня соціального захисту населення;
- Автономізація установ, що надають соціальні послуги;
- Оптимізація мережі установ районного рівня, що надають соціальні послуги;
- Створення належної матеріальної бази ТЦНСП.

Таким чином, продовження запровадження політики децентралізації управління має стати дієвим фактором стабілізації соціально-економічної

ситуації, подолання суперечностей між різними рівнями влади, сприяти підвищенню ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях управління. Головні завдання децентралізації на середньострокову перспективу полягають у завершенні формування спроможних територіальних громад на всій території країни, посиленні інституційної та ресурсної спроможності громад, запровадженні стратегічного планування розвитку ОТГ, розбудові інфраструктури громад, підвищенні якості надання всього спектру публічних послуг населенню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базові засади соціального розвитку : наук. розробка / авт. кол. : А. В. Решетніченко, О. Б. Кіреєва, Г. Д. Голубчик та ін. Київ : НАДУ, 2012. 52 с.
2. Барановський Ф. Соціальні аспекти розвитку ЄС як чинник його інтеграційної привабливості. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/books> (дата звернення: 12.09.2021)
3. Борматова С.П. Людський розвиток як пріоритет соціальної політики України. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. № 1. С. 9-13.
4. Булавинець В.М. Оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення: теоретичні аспекти. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2017. № 2. С. 33-38.
5. Бульба В.Г. Еволюція соціальної функції держави в Німеччині XIX – XX століття. *Держава і регіони Серія: Державне управління*. 2016. № 3. С. 225-228.
6. Бургман М.К. Концептуальні основи розмежування механізму фінансування розвитку людського. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2016. № 4. С. 153-159.
7. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI: URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 10.09.2021)
8. Герасименко Г. Оцінка бюджетних програм в Україні: обґрунтування соціальних ефектів та каналів впливу на досягнення соціальних цілей. *Вісник ТНЕУ*. 2017. № 4. С. 67-76.
9. Григорська О.С. Бюджетна політика в системі соціально-економічного розвитку суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. С. 60-63.
10. Громова Н.Н. Анализ подходов к оценке эффективности бюджетных расходов URL: <http://uecs.ru/uecs40-402012/item/1215-2012-04-03-05-48-42>. (дата звернення: 10.09.2021)

11. Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи : кол. моногр. / НАН України, Секція суспільних і гуманітарних наук. Київ, 2019. 350 с.
12. Звіт Відділу освіти, сім'ї, молоді і спорту Бережанської міської ради про підсумки розвитку освіти у 2019/2020 навчальному році та завдання на 2020/2021 навчальний рік в контексті реформування національної системи освіти.
13. Звіти про виконання бюджету територіальної громади міста Бережани, сіл Лісники та Рай за 2019-2020 роки. URL: <http://berezhanymrada.gov.ua/index.php/diialnist/biudzhnet-mista/byudzhnet> (дата звернення: 11.09.2021)
14. Казюк Я.М. Здійснення державного управління бюджетними видатками на місцевому рівні у соціально-гуманітарній сфері. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2017. № 2. С. 206-211.
15. Каргалова М.В. Социальная политика Европейского Союза. Концептуальные аспекты и тенденции развития в 80-90-е годы : дис. на соискание ученой степени д-ра ист. наук : 07.00.03 / М.В. Каргалова. Москва: 1999. 405 с.
16. Клівіденко Л.М., Прокопишин Ю.Б. Роль та значення бюджетних інвестицій і соціально-економічному розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2016. № 4. С. 33-39.
17. Ковальова Т.М, Барулин С.В. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации. 2-е изд. Москва: Кнорус, 2006. 208 с.
18. Ковтун О.А. Роль видатків бюджету в забезпеченні соціально-економічного розвитку України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 2. С. 223-227.
19. Конвенції і Рекомендації Міжнародної організації праці. – Т.1. URL: <http://www.ilo.org/>. Конвенція МОП «Про основні цілі і норми соціальної політики» №117.

- 20.Кравчук Л.М. Напрями і джерела інвестування в людський капітал. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum (дата звернення: 10.09.2020)
- 21.Ладюк О.Д. Соціальна ефективність бюджетних програм як стратегічна мета вдосконалення міжбюджетних відносин. *Вісник університету «Україна»*. – 2012. № 15. С. 55-58.
- 22.Любохинець Л.С. Інституційні аспекти становлення соціальної держави за умов ефективної соціальної політики. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 1. С. 87-93.
- 23.Овчарова Н.В. Оцінка ефективності бюджетної політики в соціальній сфері. *Стратегія розвитку України*. 2016. № 1. С. 164-174.
- 24.Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ. Дата оновлення: 01.01.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 11.10.2021).
- 25.Палій Н.С. Система діагностики соціальної сфери. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/so>. (дата звернення: 12.09.2021)
- 26.Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія. Донецьк: Юго-Восток, ЛТД, 2005. 642 с.
- 27.Пищуліна О. Щодо зміни підходів до формування соціальних стандартів URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Desember/13.htm>. (дата звернення: 10.09.2021)
- 28.Піхоцький В.Ф. Ефективність бюджетної політики як інструмент соціально-економічного розвитку України. *Фінанси України*. 2010. № 3. С. 30.
- 29.Положення про службу у справах дітей, надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та молоді Бережанської міської ради. http://berezhanymrada.gov.ua/images%AF/POLOJENNYA_PRO_SLUJBU_U_SPRAVAH_D%D0%86TEL.pdf (дата звернення: 11.09.2021)
- 30.Постніков В. Якість життя населення: теоретико-методологічні засади населення. *Наука молода*. 2008. №10. С. 40-44.

31. Постніков В.С. Якість життя населення як індикатор ефективності державного регулювання якості життя. *Економіка та держава*. 2016. № 11. С. 71–74.
32. Пояснювальна записка про виконання бюджету Бережанської міської територіальної громади за 2019 – 2020 роки URL: <http://berezhanymrada.gov.ua/index.php/diialnist/biudzhnet-mista/byudzhnet> (дата звернення: 11.09.2021)
33. Про бюджет міської територіальної громади Тернопільської області на 2021 рік: Рішення II сесії Бережанської міської ради від 21.12.2020 р. № 40. URL: http://berezhanymrada.gov.ua/images/Docs/Rada/Rishennia/VIII_%D0%A1%D0%9A%D0%9B%D0%98%D0%9A%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF/27-44/21.12.2020_40.pdf (дата звернення: 11.09.2021)
34. Про вищу освіту: Закону України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 01.01.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 11.11.2021).
35. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017 URL: <http://rada.gov.ua>. (дата звернення: 11.09.2021)
36. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>. (дата звернення: 15.09.2021)
37. Про деякі питання запровадження програмно-цільового методу складання і виконання місцевих бюджетів: Наказ Міністерства фінансів України від 26.08.2014 № 836. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1103-14#n8>. (дата звернення: 11.10.2021)
38. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 12.01.2006 № 3334-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15> (дата звернення: 11.10.2021).

39. Про загальну середню освіту: Закон України від 13 травня 1999 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 17.11.2021).
40. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення: 21.10.2021).
41. Про місцеве самоврядування: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 17.11.2021).
42. Про місцеві державні адміністрації: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 17.11.2021).
43. Про освіту: Закону України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 17.09.2021).
44. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 2 червня 2011 р. № 2623-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15> (дата звернення: 22.10.2021).
45. Про результативні показники бюджетної програми: Наказ Міністерства фінансів України від 10.12.2010 р. № 1536 URL: www.cpsr.org.ua (дата звернення: 10.09.2021)
46. Про соціальні послуги: закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 11.10.2021).
47. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> (дата звернення: 14.11.2021)
48. Рибак С. Бюджетна стратегія: українські реалії та зарубіжний досвід. *Економіка України*. 2018. № 8. С. 40–45.
49. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» ; за ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018. 140 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
50. Розвиток та забезпечення надання соціальних послуг на рівні громади: роз'яснення для керівників ОМС відповідно до чинного законодавства.

URL: <https://pidgorodne.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/92/uploaded-files/yasnennya-dlya-kerivnikiv-organiv-mistsevogo-samovryaduvannya.pdf>

(дата звернення: 11.09.2021)

- 51.Розказов А. Г. Особливості використання поняття «соціальний заклад»: публічно-управлінський аспект. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 5. URL: www.dy.nayka.com.ua (дата звернення 01.11.2021)
- 52.Сидор І. П., Трусова Н.В. Освітня субвенція в контексті регулювання міжбюджетних відносин в Україні. Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій: Монографія / За ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава – Харків: ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 188 с. (С. 86-96).
- 53.Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.
- 54.Соціальна інфраструктура на шляхах реформування місцевого самоврядування: кол. моногр. / В.М. Новіков, Н.М. Деєва, А. Г. Гвелесіані [та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф. В.М. Новікова; д.е.н.(хабілітованого), проф. Здіслава Сіройча. Київ-Варшава, 2018. 431 с.
- 55.Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання: [монографія] / за ред. Е.М. Лібанової; Інститут демографії та соціальних досліджень імені Птухи М.В. НАН України. Умань: Видавець «Сочінський», 2012. 312 с.
- 56.Стратегія розвитку територіальної громади міста Бережани, сіл Лісники та Рай на 2021-2025 рр.
- 57.Тамм А. Деякі аспекти соціальної політики держави в умовах переходу до ринкової . Державне управління в Україні: реалії та перспективи. Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. Київ: Вид-во НАДУ, 2015. 432 с.

- 58.Терещенко О.С. Міфи про хартію основних прав Європейського Союзу.
URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1728>. (дата звернення:
10.09.2019)
- 59.Яковенко Р.В. Якість життя та соціальна політика в концепції людського потенціалу. URL: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1)(дата звернення: 10.09.2021)